

MAANPUOLUSTUSKORKEAKOULU

KOLLEKTIIVINEN TURVALLISUUS VENÄJÄN SOTILASPOLITIIKASSA

Tutkielma

Kapteeni
Eero Havu

EUK 64
Maasotalinja

Huhtikuu 2012

MAANPUOLUSTUSKORKEAKOULU

Kurssi Esiupseerikurssi 64	Linja Maasotalinja
Tekijä Kapteeni Eero Havu	
Tutkielman nimi Kollektiivinen turvallisuus Venäjän sotilaspolitiikassa	
Oppiaine johon työ liittyy Strategia	Säilytyspaikka MPKK:n kurssikirjasto
Aika Huhtikuu 2012	Tekstisivuja 32
TIIVISTELMÄ Tutkielma käsittelee kollektiivisen turvallisuuden merkitystä Venäjän sotilaspolitiikassa. Eurooppalaisesta näkökulmasta Venäjän suhtautuminen kollektiiviseen turvallisuuteen on kiinnostava aihe. Historiasta tiedetään, kuinka 1930-luvulla silloinen kollektiivinen turvallisuusjärjestelmä, Kansainliitto, epäonnistui keskeisessä tehtävässään sodan estämisessä Euroopassa. Neuvostoliitto toimi suhteessa Kansainliittoon kansallisten intressiensä pohjalta monien muiden eurooppalaisten suurvaltojen tavoin. Venäjä on esiintynyt kattavan kollektiivisen turvallisuusjärjestelmän kannattajana ja samalla kehittänyt aktiivisesti johtamaansa alueellista kollektiivisen turvallisuuden sopimusjärjestöä (KTSJ). Tutkimusmetodina käytetään järjestelmäanalyysia, jossa kollektiivista turvallisuutta pyritään asemoimaan suhteessa Venäjän sotilaspoliittiseen järjestelmään. Samalla pyritään ymmärrettävästi selittämään Venäjän strategisia tavoitteita kollektiivisen turvallisuuden näkökulmasta. Eräs havainto teoriapohjasta on, että kollektiivinen turvallisuus ei ole sotilaspolitiikan tuote, vaan se myös vaikuttaa poliittiseen järjestelmään eri tasoilla takaisinkytkennän kautta. Kollektiivinen turvallisuus on laaja käsite, jonka merkitys konstituoituu vuorovaikutuksessa kansainvälisen oikeuden ja sotilaspolitiikan kanssa. Se voidaan ymmärtää myös YK:n tai alueellisten turvallisuusjärjestöjen mekanismina rauhan ylläpidossa. Venäjän käsitys kollektiivisesta turvallisuudesta on valtiokeskeinen ja korostaa kansainvälistä tasavertaisuutta, siinä missä läntinen käsite korostaa kokonaisvaltaisuutta valtion sisäisessä kontekstissa. Kollektiivinen turvallisuus pyrkii säätelemään valtioiden välistä voimankäyttöä. Kollektiivisen turvallisuuden projekti voidaan ymmärtää Venäjän tavoitteena säilyttää maan kokoon suhteutettu vaikutusvalta maailmanpolitiikassa ja pärjätä globaalissa resurssikamppailussa. KTSJ:n avulla pyritään säilyttämään harvalukuiset liittolaiset ja torjumaan sotilaspoliittisia uhkia. Globaali kollektiivisen turvallisuuden järjestelmä ei Venäjän näkökulmasta käytännössä toimi tai se on hyvin valikoiva. Eurooppalainen turvallisuusyhteistyö Etyjin puitteissa ei ole edistynyt 2000-luvulla Venäjän toivomalla tavalla. Jatkossa on mahdollista, että Venäjä pyrkii lisäämään kahdenvälistä turvallisuusyhteistyötä Euroopan maiden kanssa.	
AVAINSANAT Kollektiivinen turvallisuus, Venäjä, sotilaspolitiikka, KTSJ	

KOLLEKTIIVINEN TURVALLISUUS VENÄJÄN SOTILASPOLITIIKASSA

1. JOHDANTO.....	1
1.1. TUTKIMUSONGELMA JA RAJAUKSET.....	1
1.2. Aiempi tutkimus, lähteet ja lähdekritiikki.....	3
1.3. Tärkeimmät käsitteet ja määritelmät	5
1.4. Tutkimusmenetelmä ja hypoteesi	6
2. KOLLEKTIIVISEN TURVALLISUUDEN JÄRJESTELMÄT.....	8
2.1. KOLLEKTIIVISEN TURVALLISUUS	8
2.2. KOLLEKTIIVISEN TURVALLISUUDEN EPÄONNISTUMINEN 1930-LUVULLA	11
2.3. KOLLEKTIIVINEN PUOLUSTUS	15
2.4. YHTEISTYÖVARAINEN TURVALLISUUS	16
2.5. YHTEENVETO	18
3. VENÄJÄN SOTILASPOLITIikka	19
3.1. SOTILASPOLIITTISEN JÄRJESTELMÄN ERITYISPIIRTEET	19
3.2. VENÄJÄN TURVALLISUUSYMPÄRISTÖ	20
3.3. SOTILASPOLITIIKAN KEINOT.....	22
3.4. EUROOPAN TURVALLISUUSSOPIMUSALOITE.....	23
3.5. KOLLEKTIIVISEN TURVALLISUUDEN SOPIMUSJÄRJESTÖ	26
4. POHDINTA.....	30

LÄHTEET

KOLLEKTIIVINEN TURVALLISUUS VENÄJÄN SOTILASPOLITIIKASSA

1. JOHDANTO

1.1. Tutkimusongelma ja rajaukset

Venäjä esiintyy kattavan kollektiivisen turvallisuusjärjestelmän kannattajana ja samalla kehittää aktiivisesti johtamaansa alueellista kollektiivisen turvallisuuden sopimusjärjestöä (KTSJ). Venäjä painottaa perinteisiä valtiollisia sotilaallisia uhkia ja pyrkii edistämään sotilaallisen voimankäytön kieltoa kollektiivisen turvallisuuden alalla. Venäjä painottaa Yhdistyneiden kansakuntien (YK) roolia ylimpänä päätöksentekuelimenä kansainvälisten kiistojen ratkaisussa sekä mahdollisten sanktiot toimien oikeuttajana. Kollektiivista turvallisuutta voidaan käsitellä Venäjän sotilaspolitiikan välineenä.

Venäjän näkökulmasta suurimpana sotilaspoliittisena uhkana on avoin vastakkainasettelu lännen kanssa tai toisaalta maan jääminen sivustaseuraajan rooliin turvallisuuskysymyksissä. Kollektiivisella turvallisuudella pyritään vakauttamaan turvallisuusympäristöä ja ennaltaehkäisemään Venäjän sotilaalliseen turvallisuuteen kohdistuvia uhkia. Alueellisella tasolla Venäjän johtama KTSJ on keskeinen sotilaspoliittisen yhteistyön väline, jolla pyritään vakauttamaan Venäjän lähialuetta, vastaamaan erityisesti Afganistanin ja muiden lähialueen konfliktien heijastevaikutuksiin sekä torjumaan sisäiseen turvallisuuteen kohdistuvia uhkia yhteistyössä muiden valtioiden kanssa. Lisäksi KTSJ tuottaa sotilaallista turvallisuutta ja reagoi turvallisuusuuhkiin.

Eurooppalaisesta ja suomalaisesta näkökulmasta Venäjän suhtautuminen kollektiiviseen turvallisuuteen on aihe, joka on tunnettava. Yleensä Suomen historian osalta tunnetaan se, kuinka Neuvostoliitto rikkoi talvisodan syttyessä 1939 tekosyihin vedoten useita kansainvälisiä sitoumuksiaan ja tuli erotetuksi Kansainliitosta. Huomattavaa on kuitenkin myös eurooppalaisen kollektiivisen turvallisuuden järjestelmän epäonnistumiset jo 1930-luvun puolivälissä. Neuvostoliitto ei ollut ensimmäinen, joka asetti kansalliset edut kansainvälisten sitoumusten edelle. Toista maailmansotaa edeltäneestä sotilaspoliittisesta kehityksestä voidaan tunnistaa vaihteita, jotka vähitellen, useiden vuosien aikavälillä, johtivat epätoivottuun lopputulokseen. Kysymys ehkä kuuluukin, mitä historiasta on opittavissa? On muitakin tapauksia, joissa kansalliset edut ovat lopulta ajaneet kollektiivisen turvallisuuden sopimusten edelle. Tiedetään, että kollektiiviset järjestelmät ovat toimineet hyvin valikoivasti rauhanrikkokkia vastaan.

Kollektiivisella turvallisuudella on ollut vaikutusta paitsi kansainvälisen rauhan ylläpidossa, myös valtioiden ja valtiojärjestelmien sisällä tapahtuvaan kehitykseen, esimerkkeinä sosiaaliset uudistukset Suomessa itsenäisyyden ensimmäisinä vuosikymmeninä.¹ Kollektiivisella turvallisuudella voi olla yllättäviäkin vaikutuksia valtioiden tai valtiojärjestelmien sisäiseen kehitykseen, toisena esimerkkinä Euroopan turvallisuus ja yhteistyöprosessin välilliset vaikutukset Neuvostoliiton hajoamiskehitykseen. Siksi tutkimusaihetta on syytä lähestyä avoimesti useista eri näkökulmista käsin.

Lännessä kollektiivisen turvallisuuden sijaan puhutaan mieluummin yhteisestä turvallisuudesta (common security). Turvallisuutta luodaan ainakin puheissa mieluummin yhteistyön kautta kuin pakotteilla. Lännessä painotetaan myös enemmän ihmisoikeuslähtöistä turvallisuuskäsitystä, kun taas Venäjä painottaa valtion vahvaa asemaa. Globalisaation ja alueellistumisen myötä valtioiden intressipiiri on laajentunut ja turvallisuuskäsitys on suhteellistunut. Esimerkiksi Naton roolin muutos alueellisesta sotilaallisesta puolustusliitosta kohti globaalia ja laajaan turvallisuuskäsitykseen perustuvaa toimijaa on yleisesti tunnettu. Venäjä ei hyväksy Natolle sellaista roolia, jossa YK:n turvallisuusneuvosto ohitetaan päätöksenteossa. Venäjän aloitteet perinteisemmän kollektiivisen turvallisuuden kehittämiseksi eivät ole herättäneet vastakaikua Euroopassa, jossa valtioiden välistä sotaa pidetään äärimmäisen epätodennäköisenä.

Venäjän sotilaspolitiikka kollektiivisen turvallisuuden suhteen ei ole yksiselitteinen. Venäjä toimii valtioiden välisen turvallisuusyhteistyön osalta luonnollisesti kansallisten intressiensä mukaisesti. Naapurimaiden kanssa tehdyt sopimukset mahdollistavat esimerkiksi joukkojen joustavamman operatiivisen käytön. Venäjä voi tarvittaessa hakea alueellisesta kollektiivisesta turvallisuusjärjestelmästä oikeutusta sotilaallisen voiman käytölle. Kyse on veteen piirrettystä viivasta kansainvälisen oikeuden ja politiikan välillä.

Tämän tutkimuksen tavoitteena on kahteen pääkysymykseen:

1. Miten kollektiivisen turvallisuuden käsite ilmenee Venäjän sotilaspolitiikassa? Voidaanko Venäjän turvallisuustavoitteita ymmärrettävästi selittää kollektiivisen turvallisuuden näkökulmasta?
2. Mikä on Kollektiivisen turvallisuuden sopimusjärjestön (KTSJ) merkitys Venäjän sotilaspolitiikassa?

---

¹ Jonkari, L (2008): Kansainliitto Suomen turvallisuuspolitiikassa ja kansainvälisissä suhteissa: vastaanotto ja vaikutus julkisessa sanassa ja yhteiskunnassa vuosina 1919-1936.

Kollektiivisen turvallisuuden käsitteen avaamisella pyritään syventämään Venäjän sotilaspoliittisten tavoitteiden ja mekanismien ymmärtämistä. Tutkimusta ei rajata vain entisen Neuvostoliiton alueelliselle tasolle, koska se ei kuvaa riittävällä laajuudella Venäjän intressejä. Tarkastelun painopiste on kollektiivisen turvallisuuden eurooppalaisessa ulottuvuudessa, mistä johtuen esimerkiksi Shanghain yhteistyöjärjestön toiminnan käsittely rajataan pois. Tutkielmasta rajataan aihepiiriin sinänsä tiiviisti liittyvät aserajoitukset ja tähän liittyvä valvontatoiminta pois samoin kuin kansainvälisen humanitaarisen oikeuden sodankäyntiä rajoittavat määräykset (*jus in bello*). Molemmissa kyse on menetelmistä. Kansainvälisen oikeuden puolella tässä tutkielmassa kiinnostus kohdistuu pikemminkin sodan tai voimankäytön legitimointiin (*jus ad bellum*).

1.2. Aiempi tutkimus, lähteet ja lähdekritiikki

Suomenkielinen perusesitys kollektiivisen turvallisuuden teoriasta löytyy esimerkiksi Hakovirran kirjasta². Kollektiivisesta turvallisuudesta, kollektiivisesta puolustuksesta ja yhteistyövaraisesta turvallisuudesta löytyy useita kansainvälisiä tieteellisiä artikkeleja³. Näissä painopiste on usein läntisten järjestöjen kuvauksessa. Venäjän alueellista turvallisuusyhteistyötä on lähestytty esimerkiksi regionalismin näkökulmasta⁴, jossa selittävänä tekijänä esiintyy taloudellinen integraatio. Nikitina tosin esittää kysymyksen, miksi entisen Neuvostoliiton alueen turvallisuusjärjestöjä pitäisi verrata juuri läntisiin järjestöihin integraatio-teorian kautta.

Naton transformaatioita kollektiivisen puolustuksen järjestöstä yhteistyövaraisen turvallisuuden järjestöksi on kuvattu esimerkiksi Lagerstamin väitöskirjassa⁵. Vastaavasti Etyjin roolia on kuvattu kollektiivisen turvallisuuden teorian kautta Hakalan pro gradu-työssä⁶. Hakala toteaa, ettei perinteinen kollektiivisen turvallisuuden teoria sovi kylmän sodan jälkeiseen aikaan, koska konfliktien luonne on muuttunut, turvallisuuskäsitys laajentunut ja valtiosuvereniteetin merkitys on vähentynyt.⁷ Hakala kuvaa alueellisten järjestöjen merkityksen kasvua käytännön turvallisuustoimijoina esimerkiksi kriisinhallinnassa. Turvallisuuspoliittiset kehitystrendit ovat usein maailmanlaajuisia ja moniulotteisia. Lännen johtava asema näkyy siinä, että Venäjän sotilaspolitiikka on luonteeltaan reagoivaa.

² Hakovirta (2002): Maailmanpolitiikka, teoria ja todellisuus

³ Cohen, Mihalka (2001): Co-operative Security: New Horizons for International Order

⁴ Никитина (2009): ОДКБ и ШОС: модели регионализма в сфере безопасности

⁵ Lagerstam (2005): Naton muutos

⁶ Hakala (2000): EtyKistä EtyJiin – Liennytyksen konferenssista pehmeään kollektiivisen turvallisuuden järjestöksi

⁷ Hakala (2000), s.25

Forsström muodosti tutkimuksessaan⁸ 2002 vaihtoehtoisia kehityskulkuja Venäjän sotilaspolitiikalle vuoteen 2020. Ensimmäinen skenaario käsitteli poliittisesti eristettyä Venäjää. Skenaariorissa maailmanjärjestys on epätasapainossa, ja Venäjän keinoina ovat YK:n turvallisuusneuvoston pysyvä jäsenyys, ydinaseet, strategisten kumppaneiden hankkiminen ja sotilaallinen yhteistyö. Tutkimuksessa kuvataan osuvasti, kuinka Etyjin rooli on vähentynyt ja YK:n kollektiivisen turvallisuusjärjestelmän toiminta on valikoivaa. Forsström kuvaa Venäjän sotilaspolitiikan kahden pilarin muodostuvan toiminnasta kansainvälisissä järjestöissä ja puolustuksellisesta pelotteesta. Kaksi tärkeää johtopäätöstä on tehtävissä skenaariosta: 1) sotilaspolitiikalla on keskeinen merkitys Venäjälle ja 2) kollektiivinen turvallisuus muodostaa sotilaspolitiikan ensimmäisen, ennaltaehkäisevän pilarin.

Venäjän ja sen Neuvostoliiton sotilaspolitiikan historian osalta on mainittava Marteliuksen tutkimus⁹, jossa kuvataan maan sotilaspolitiikan kehitysvaiheita aina 1990-luvun puoliväliin asti. Tutkimuksessa esitetyt turvallisuuteen ja päätöksentekoon liittyvät ongelmat ovat edelleen monilta osin ratkaisematta yhteistyön syventymisestä huolimatta. Itsenäisten valtioiden yhteisön muodostuminen ja kollektiivisen turvallisuuden sopimuksen syntyminen kuvataan Forsströmin aiemmassa tutkimuksessa¹⁰. Näissä tutkimuksissa kollektiivisen turvallisuuden käsittely jää kuitenkin vähemmälle.

Kokonaisvaltainen esitys Venäjän järjestelmästä ja sen maailmanpoliittisesta toiminnasta löytyy Juntusen julkaisuista¹¹. Kirjoittaja edustaa realistista näkemystä turvallisuuden suhteen toteamalla, että ”paras tae poliittisia levottomuuksia vastaan on voimatasapaino”. Turvallisuutta voidaan kuitenkin lähestyä muistakin näkökulmista. Esimerkiksi Euroopan unioni on hyvä esimerkki yhteistyön merkityksestä turvallisuuden alalla.

Forssin, Kiianlinnan, Inkisen ja Hultin tutkimuksessa¹² luodaan mielikuva uhkaavasta Venäjästä, jota implisiittisesti nimitetään myös hyökkääjäksi. Johtopäätösluvussa todetaan että ”pienille liittoutumattomille valtioille, kuten Suomelle, geopoliittiset muutokset lähialueilamme luovat syvenevät epävarmuustilan.” Keskinäisen epäluottamuksen vähentämiseen on kiinnitetty vähemmän huomiota.

⁸ Forsström, Venäjä vuonna 2020 – arvioita sotilaspolitiikasta ja sen perusteista

⁹ Martelius, Venäjän ja Neuvostoliiton sotilaspolitiikka, 1999

¹⁰ Forsström, Ilyn sotilaallinen integraatio, 1997

¹¹ Juntunen: Venäjän imperiumin paluu 2009 ja Itään vai länteen? Venäjän vaihtoehdot 2003.

¹² Forss, Kiianlinna, Inkinen, Hult, Venäjän sotilaspoliittinen kehitys ja Suomi, 2011

Keskeisen lähdeaineiston tutkielmalle muodostavat Venäjän sotilaspolitiikkaa koskevat julkiset asiakirjat, joita ovat ulkopoliittinen konseptio (2008), kansallisen turvallisuuden strategia vuoteen 2020 (2009) ja sotilasdoktriini (2010). Kollektiivisen turvallisuuden osalta käsitellään Venäjän laatimaa luonnosta Euroopan turvallisuussopimuksesta (2008) sekä kollektiivisen turvallisuuden sopimusta (1992) ja Kollektiivisen turvallisuuden sopimusjärjestön peruskirjaa (2002).

Lisäksi tutkielmassa hyödynnetään aihepiiriä käsittelevää kirjallisuutta. Tavoitteena on tunnistaa etenkin venäläisiä näkökulmia kollektiiviseen turvallisuuteen. Tyydyn tässä yhteydessä toteamaan lyhyesti sen, että kansainvälinen oikeus on hyvin monitulkintainen ja suhteellistettu kokonaisuus. Etenkin turvallisuuden alalla kansainvälisen oikeuden normeja joudutaan punnitsemaan ja priorisoimaan. Kansainvälistä oikeutta käytetään myös argumenttina arvosteltaessa vastapuolen toimintaa.

1.3. Tärkeimmät käsitteet ja määritelmät

Kollektiivisella turvallisuudella tarkoitetaan järjestelmää, jossa valtiot toimivat yhteisesti rauhan uhkien estämiseksi ja poistamiseksi, hyökkäystoimien lamauttamiseksi ja muita rauhan rikkomuksia vastaan. Kaikki kollektiivisen turvallisuuden järjestelmän jäsenvaltiot ovat velvollisia antamaan apua jäsenvaltiolle, joka joutuu hyökkäyksen kohteeksi kolmannen osapuolen taholta. Hyökkäyksellä (aggressio) tarkoitetaan valtion sotilaallisen voiman käyttöä toisen valtion suvereenisuutta, alueellista koskemattomuutta ja poliittista itsenäisyyttä vastaan.¹³

Kansainvälisessä järjestelmässä **suvereenisuus** takaa valtion olemassaolon oikeutuksen kansainvälisen yhteisön osana ja toisaalta hallinnallisuuden alueensa sisällä. YK:n peruskirjan artikla 2:n mukaan järjestö perustuu suvereenien valtioiden tasavertaisuuteen. Jokainen valtio on velvollinen kunnioittamaan toisen valtion suvereeniutta, alueellista koskemattomuutta ja poliittista itsenäisyyttä. Valtiolla on oikeus osallistua kansainvälisten kysymysten ratkaisuun ja sillä on yksi ääni kansainvälisissä järjestöissä. YK:n peruskirjan periaatteiden mukaan jokainen valtio voi itse valita poliittisen, taloudellisen ja kulttuurisen järjestelmänsä. Mikään valtioryhmä ei voi asettaa toisille valtioille kansainvälisoikeudellisia normeja.¹⁴

¹³ Гетьман-Павлова (2011), s.68

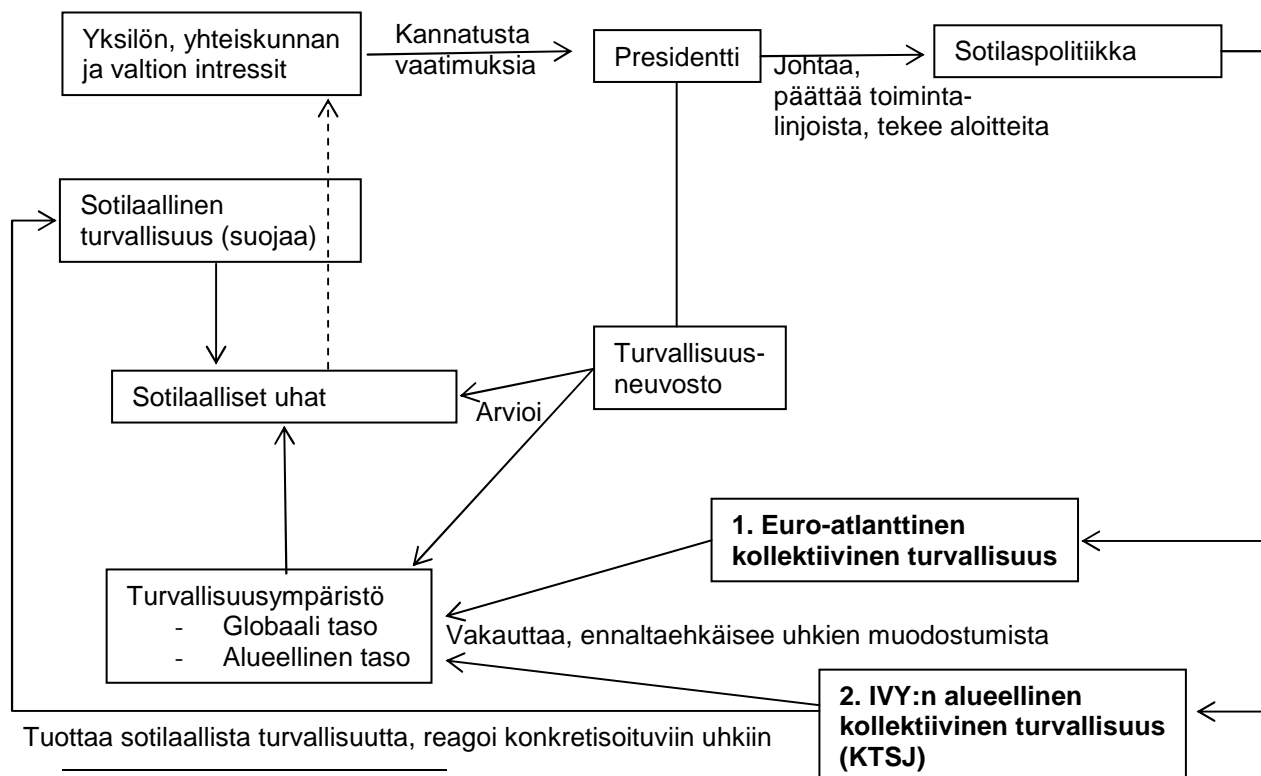
¹⁴ Гетьман-Павлова (2011), s.18

Venäjän federaation sotilaspolitiikalla tarkoitetaan valtion toimintaa Venäjän ja sen liittolaisten puolustuksen ja turvallisuuden toteuttamiseksi.¹⁵ Venäjän presidentti määrittää sotilaspolitiikan keskeiset tehtävät lainsäädännön, kansallisen turvallisuuden strategian ja sotilasdoktriinin mukaisesti. **Sotilaallisella turvallisuudella** tarkoitetaan tilaa, jossa yksilön, yhteiskunnan ja valtion elintärkeät intressit on suojattu sellaisilta ulkoisilta ja sisäisiltä sotilaallisilta uhilta, joihin liittyy sotilaallisen voiman käyttö tai sen käytöllä uhkaaminen.¹⁶ Turvallisuuskäsite sisältää kolme tasoa: yksilön, yhteiskunnan ja valtion.

1.4. Tutkimusmenetelmä ja hypoteesi

Kyseessä on Venäjän turvallisuuspolitiikan pääasiakirjoihin sekä kollektiivisen turvallisuuden sopimuksiin kohdistuva laadullinen asiakirjatutkimus. Pyrin selittämään ilmiötä toimijakeskeisen *järjestelmäanalyysin* keinoin. Tavoitteena on *ymmärrettävästi selittää* Venäjän sotilaspolitiikkaa kollektiivisen turvallisuuden näkökulmasta. Hakovirran mukaan tutkimuskohteen ymmärtäminen voi tapahtua asettamalla kohde toimijan tavoitteiden tai järkipäisyyden yhteyteen tai osoittamalla tarkasteltavan ilmiön paikan tai tehtävän jossain systeemissä kokonaisuudessa tai osoittamalla, miten asia konstituoituu toimivan yksikön ja sen ympäristön välisessä vuorovaikutuksessa.¹⁷

¹⁵ Военная доктрина Российской Федерации от 5 февраля 2010 года

¹⁶ Военная доктрина Российской Федерации от 5 февраля 2010 года

¹⁷ Hakovirta (2002), ss.18-23

Venäjän sotilaspoliittinen järjestelmä toimii vuorovaikutuksessa turvallisuusympäristönsä kanssa. Sotilaspoliittinen prosessi tuottaa sotilaspolitiikkaa, jossa toimintalinjoilla (1 ja 2) on aiemmin johdannossa kuvatut tehtävät. Kiinnostavaa mallissa on, että valtion rooli kokonaisuudessa on vähäinen. Esimerkiksi alueellisessa kollektiivisen turvallisuuden järjestelmässä johtajien henkilösuhteet ja jopa henkilökohtaiset intressit voivat korostua. Presidentin vahvan aseman ja toimivallan voidaan ajatella nousevan yksilön, yhteiskunnan ja valtion turvallisuuden vaikuttavien intressien kautta. Olennainen havainto teoriasta on, että kollektiivinen turvallisuus vaikuttaa takaisinkytkennän kautta sotilaspoliittiseen järjestelmään, eikä sen merkitystä voida pelkistää vain onnistumiseen tai epäonnistumiseen järjestelmän tuotteena.

2. KOLLEKTIIVISEN TURVALLISUUDEN JÄRJESTELMÄT

2.1. Kollektiivisen turvallisuus

Kansainvälisen oikeuden normisto säätelee sotilaspoliittisia suhteita subjektien välillä. Perinteisesti subjekteja ovat valtiot ja kansakunnat, nykyisin myös erilaiset järjestöt. Tärkeimpänä normistona ovat kansainvälisen oikeuden perusperiaatteet¹⁸, joita ovat esimerkiksi voiman käytön tai sillä uhkaamisen kieltö, kiistojen rauhanomainen ratkaisu, alueellinen koskemattomuus, valtiollisten rajojen kunnioittaminen, tasa-arvoinen suvereenisuus sekä puuttumattomuus toisten valtioiden sisäisiin asioihin. On huomioitava, että perinteinen kansainvälinen tapaoikeus ei sinällään kieltänyt sotaa, vaan edellytti hyväksyttävää syytä ja tiettyä käyttäytymisnormistoa, kuten sodan julistamisen periaatetta. Sota on kansainvälisen oikeuden normistossa tarkkarajainen ilmiö, joka voi alkaa sodan julistuksesta tai sotatoimien alkamisesta. Taistelevien osapuolten rauhan aikaiset keskinäiset sopimukset lakkaavat ja voimaan astuvat erikseen sodan aikaa koskevat sopimukset.¹⁹ Tässä yhteydessä ei kuitenkaan ole tarvetta syvällisemmin paneutua sodan oikeudellisiin seuraamuksiin, vaan pyrkiä kuvaamaan kansainvälisen oikeuden käsitetaustaa verrattuna kollektiiviseen turvallisuuteen.

Hyökkäyksen (aggression) määritelmällä on keskeinen merkitys kollektiivisessa turvallisuusjärjestelmässä.²⁰ Hyökkääjä (aggressor) on vain se, joka käyttää ensiksi voimaa. Hyökkääjää vastaan voidaan kohdistaa erilaisia pakotetoimia ja voimankäyttöä laillisin perustein. Aggression käsitteen määrittely perustuu YK:n päätöslauselmaan²¹, missä todetaan, että YK:n perustehtävänä on kansainvälisen rauhan ja turvallisuuden ylläpito sekä tehokkaat kollektiiviset toimet aggressiotekojen lamauttamiseksi. Päätöslauselman I artiklassa todetaan: *”Aggression is the use of armed force by a State against the sovereignty, territorial integrity or political independence of another State, or in any other manner inconsistent with the Charter of the United Nations, as set out in this Definition.”* Määritelmä kattaa myös sellaiset valtiot, jotka eivät ole YK:n jäseniä. Aggressio on valtion sotilaallisen voiman käyttöä (maahan tunkeutuminen, hyökkäys, saarto, pommitus jne.) toisen valtion suvereniteettia, alueellista koskemattomuutta tai poliittista riippumattomuutta vastaan.

¹⁸ YK:n yleiskokouksen päätöslauselma 2625, 24.10.1970

¹⁹ Гетьман-Павлова (2011), ss.75-81

²⁰ Гетьман-Павлова (2011), s.68

²¹ YK:n yleiskokouksen päätöslauselma 3314, 14.12.1974

Vuonna 2008 Venäjä oikeutti Georgian operaationsa (josta se käytti termiä rauhaanpakottaminen)²² 1) vastauksena Georgian hyökkäykseen ja 2) kansalaistensa suojelulla²³. EU:n tilaaman selvityksen²⁴ mukaan sodan aloitti Georgia, vaikka myös Venäjä provosoi. Georgian aloite oli kansainvälisen oikeuden rikkomus. Venäjällä puolestaan oli laillinen oikeus suojella rauhanturvaajiaan. Kuitenkin ”puolustuksen” ulottaminen syvälle Georgiaan oli kansainvälisen oikeuden vastainen teko. Venäjän näkökulmasta se vain vastasi Georgian aggressioon, hyökkääjä oli vain ensiksi voimaa käyttänyt. Kansainvälisen oikeuden näkökulmasta Venäjä loukkasi operaation jatkuessa Georgian suvereniteettia ja alueellista koskemattomuutta. Oikeudellisessa tarkastelussa keskeiseksi nousee alueella jo olleiden rauhanturvaajien asema. Venäjä argumentoi, ettei kansainvälinen yhteisö tehnyt riittävästi Georgian aggression estämiseksi. Kollektiivinen turvallisuusjärjestelmä ei näin ollen toiminut ennaltaehkäisevässä mielessä.

Nykyaikainen kollektiivisen turvallisuuden järjestelmä sisältyy YK:n peruskirjan²⁵ luvun VI ”Riitojen rauhanomainen selvittely ja luvun VII ”toimenpiteet rauhaa uhatessa tai rikottaessa taikka hyökkäystekojen sattuessa”. YK:n peruskirjassa tarjotaan mahdollisuudet kansainvälisen yhteisön vastatoimiin, jotka voivat olla poliittisia, taloudellisia ja sotilaallisia pakotteita tai voimakeinoja. Lievimmillään pakotteet voivat tarkoittaa poliittisen johdon matkustusrajoitteita, diplomaattisten suhteiden katkaisua sekä asevientikieltoa. Pakotteita voidaan tehostaa katkaisemalla maa, meri, ilma tai tietoliikenneyhteyksiä. Turvallisuusneuvosto voi valtuuttaa jäsenmaita asevoimien käyttöön eriasteisten rauhanturvaoperaatioiden muodossa. Jäsenmailla on lisäksi oikeus itsenäiseen tai yhteiseen puolustukseen YK:n peruskirjan 51 artiklan mukaisesti. Kollektiivisella turvallisuudella YK:n tapauksessa tarkoitetaan siis joko 1) peruskirjan mukaisia periaatteita ja toimenpiteitä tai 2) turvallisuusneuvoston päätöksentekomekanismeja. Venäjän näkökulmasta Yhdysvaltojen hyökkäys Irakiin 2003 todistaa, ettei YK:n kollektiivisen turvallisuuden järjestelmä toimi käytännössä²⁶.

²² Принуждение к миру

²³ <http://opiniojuris.org/2008/08/09/international-law-power-politics-and-russian-intervention-in-georgia/>

²⁴ Independent International Fact-Finding Mission on the Conflict in Georgia, September 2009

²⁵ Charter of the United Nations and Statute of the International Court of Justice, San Francisco 26 June 1945

²⁶ Гетьман-Павлова (2011), s.69

Koskenniemi tuo esille artikkelissaan, että turvallisuusneuvosto totesi vain kaksi aggressiota YK:n ensimmäisten 40 vuoden aikana vuoteen 1986, vaikka valtioiden välisiä sotia oli 73. Ensimmäisen 45 vuoden aikana turvallisuusneuvosto valtuutti kolme kertaa sotilaallisen voiman käyttöä ja kahdesti määräsi pakotteita. Vuosina 1990–1994 kollektiivisen turvallisuuden mekanismeista käytettiin jopa kahdeksassa tapauksessa, eikä vastaavalle tasolle ole sittemmin päästy.²⁷

Koskenniemi toteaa nykyisestä, varsin valikoivasta kollektiivisen turvallisuuden mekanismeista, että on ristiriitaista, onko kysymyksessä uudenlainen ”humanitarianismi” vai pelkästään neo-imperiaalisen politiikan peitelty muoto. Aggressorin määrittelyssä kyse on realismin näkökulmasta tulkinnoista (*interpretative thesis*), jota eri osapuolet voivat hyödyntää omiin tarkoituksiinsa, intressiensä mukaan. Kuitenkin myös realismin ”kansallisissa intresseissä” on omat ongelmansa – kenen intressejä ne lopulta ovatkaan?²⁸ Mielestäni kysymys palautuu siihen, että kollektiivisen turvallisuuden aseman selvittämiseksi on ymmärrettävä Venäjän sotilaspoliittisen järjestelmän sisäistä rakennetta.

Hakovirran mukaan perinteinen kollektiivinen turvallisuus perustuu ajatukseen valtioiden rationaalisesta käyttäytymisestä suhteessa uhkaan. Kysymys ei ole vain idealistisesta rauhanajatuksesta, vaan myös realistisesta pelote-asetelmasta, voimatasapainosta osapuolten välillä.²⁹ Ongelmaksi voi muodostua se, jos yksittäinen valtio on sotilaallisesti hyvin vahva, eikä kollektiivinen turvallisuusjärjestelmä kykene muodostamaan voimatasapainoa.

Cohen määrittelee kollektiivisen turvallisuuden suvereenien valtioiden *sisäisenä ja inklusiivisena* järjestelmänä, jonka tarkoituksena on estää valtioiden keskinäiset aggressiot. Kollektiivinen puolustus taas perustuu ulkoisen aggression torjuntaan. Inklusiivisella voidaan ymmärtää yleistä kattavuutta. YK:n piirissä subjektiin (valtioon tai vastaavaan) voidaan kohdistaa kollektiivisia toimenpiteitä, vaikkei tämä olisikaan järjestön jäsen.³⁰

Kollektiivista turvallisuutta ei määritellä tavallisissa sanakirjoissa. Poliitiikan alan määritelmän mukaan kollektiivinen turvallisuus on järjestelmä, jolla ylläpidetään rauhaa ja turvallisuutta *globaalilla tai alueellisella* tasolla tai mekanismi, jolla hyökkääjän toimet lamautetaan. Tulkinta korostaa kaikkien maiden yhteisiä, yksimielisiä toimia, voimatasapainoa ja kansainvälisen yhteisön sitoutumista hyökkäyksen estämiseen. Kollektiivisen turvallisuuden ylläpito asettaa valtioille seuraavia vaatimuksia:

²⁷ Koskenniemi (2011): The Place of Law in Collective Security, ss.79-111

²⁸ Koskenniemi (2011): The Place of Law in Collective Security, ss.79-111

²⁹ Hakovirta (2002), ss.267-272

³⁰ Cohen (2001): Cooperative Security: From Individual Security to International Stability

1. Kaikkien valtioiden on ehdoitta hyväksyttävä olemassa oleva *status quo* ja kiel-tädyttävä voiman käytöstä minkä tahansa päämäärän vuoksi, paitsi alueensa puolustamiseksi.
2. Kaikkien valtioiden on sovittava aggression käsitteen tarkasta määritelmästä, jotta niiden välille ei synny erimielisyyttä vastaavien tilanteiden syntyessä.
3. Kaikkien valtioiden, erityisesti suurvaltojen, on oltava valmiina tarjoamaan ase-voimia ja/tai taloudellisia välineitä aggression estämiseksi siinäkin tapauksessa, että ne eivät kosketa niiden omia intressejä tai jopa ovat niiden kanssa ristiriidassa.
4. Kaikkien valtioiden on aktiivisesti vastustettava hyökkääjää vastaan asetettujen pakotteiden rikkomista.³¹

Historiasta on vaikea löytää esimerkkejä, joissa kaikki yllämainitut ehdot olisivat täyttyneet. Erityisen hankaliksi ovat osoittautuneet kohtien 3 ja 4 noudattaminen. Valtioiden on todella hankala toimia vastoin omia kansallisia etujaan. Kansallisten intressien yhteensovittamatto-muus ei välttämättä merkitse sitä, ettei esimerkiksi pakotejärjestelmä sinällään olisi toimiva ja käyttökelpoinen. Usein ongelmana on, ettei esimerkiksi poliittisista ja taloudellisesti pakot-teista saada riittävän kattavia. On hyvin harvinaista, että yksittäinen valtio olisi täysin riippu-maton muista valtioista, jolloin taloudellisilla pakotteilla ei olisi vaikutusta.

2.2. Kollektiivisen turvallisuuden epäonnistuminen 1930-luvulla

Tämän kappaleen tarkoituksena on pohtia, miksi kollektiivinen turvallisuusjärjestelmä epäon-nistui Euroopassa 1930-luvulla toisen maailmansodan estämisessä ja mikä rooli Neuvostolii-tolla oli suhteessa tähän. Nykyiset turvallisuusjärjestelmät rakentuvat aiempien historiallisten esikuvien pohjalle.

Ensimmäisen maailmansodan jälkeen osana Versailles'n rauhansopimusta perustettiin Kan-sainliitto, joka piti ensimmäisen istuntonsa 10.1.1920. Kansainliittoa pidetään yleisesti en-simmäisenä kollektiivisen turvallisuuden järjestelmänä. Nykypäivänä välillä unohtuu, että historiallisesti Eurooppa on ollut päänäyttämönä valtioiden välisille sodille useiden satojen vuosien ajan. Suursotien jälkeen on pyritty aina uudestaan luomaan kollektiivisen turvallisuu-den järjestelmä.

---

³¹ <http://dic.academic.ru/dic.nsf/politology/1383>

Kollektiivisen turvallisuuden mekanismi on kuvattu Kansainliiton peruskirjassa³², jonka mukaan jäsenet sitoutuvat ”kunnioittamaan ja säilyttämään mitä tahansa ulkoista hyökkäystä vastaan alueellisen koskemattomuuden ja olemassa olevan poliittisen riippumattomuuden.” Peruskirjassa kuvataan riitojen rauhanomaisen ratkaisun mekanismi sekä toimet hyökkäyksen sattuessa. Peruskirjan 16 artiklassa kuvataan taloudellisten pakotteiden asettaminen ja kollektiivisen puolustuksen periaate. Peruskirja jo sinällään antaa riittävät perusteet rauhan ja turvallisuuden ylläpitoon. Kansainliiton vahvuutena oli avoimen foorumin muodostaminen kansainvälisten kysymysten käsittelylle, jossa kaikki jäsenmaat saivat äänensä kuuluviin. Kansainliitto onnistui sovittelemaan 1920-luvulla useita alueellisia kiistoja. Suomea koskien esimerkiksi Ahvenanmaan asema saatiin ratkaistua.

Alkuvaiheessa Neuvostoliitto syytti Kansainliittoa imperialistien kerhoksi, sillä sen osallistujien kesken jaettiin hävinneen Saksan siirtomaita ympäri maailmaa. On huomattava, että Neuvostoliiton lisäksi esimerkiksi Yhdysvallat ja Saksa jäivät alkuvaiheessa Kansainliiton ulkopuolelle. Neuvostoliitossa Kansainliittoon suhtauduttiin myös sisäpoliittisista syistä torjuvasti. Sosialistisen maailmanvallankumouksen julistaminen ja avoin vastakkainasettelu jakamalla valtiot rauhaarakastaviin ja imperialistisiin lisäsivät molemminpuolista epäluottamusta.³³

Neuvostoliiton päävastustajat Euroopassa 1920-luvulla olivat Ranska ja Englanti. Sotilaspoliittinen kumppani oli Saksa, jonka kanssa yhteistyö perustui Rapallon sopimukseen³⁴. Yhdysvalloista 1920-luvun lopulla alkaneen talouskriisin vaikutukset kohdistuivat nopeasti myös Eurooppaan. Kansallismieliset puolueet nostivat monissa maissa kannatustaan. Neuvostoliiton suhtautuminen eurooppalaiseen kollektiiviseen turvallisuusjärjestelmään muuttui Hitlerin valtaannousun myötä. 19.12.1933 kommunistisen puolueen johto teki päätöksen tarkastella uudelleen Neuvostoliiton liittymistä Kansainliittoon. Myös Ranskan poliittisella tilanteella oli myös vaikutusta Neuvostoliiton lähentymiseen. Ranskan aloitteesta Neuvostoliitto kutsuttiin Kansainliiton jäseneksi. Neuvostoliiton sotilaspoliittisena tavoitteena oli *status quon* säilyminen Euroopassa ja sen vuoksi se pyrki edistämään kollektiivisen turvallisuuden konseptiä, joka perustui *rauhan jakamattomuuden* periaatteeseen, sen säilyttämiseen ja vahventamiseen. Tämä edellytti alueellisten, keskinäisten avunantosopimusten solmimista (Itä-Euroopan, Tyyneenmeren ja Välimeren alueen sopimukset). Naumovin mukaan ideana kyse ei ollut vain hyökkäyksen torjunnasta vaan ylipäätään hyökkäyksen mahdollisuuden poistamisesta.³⁵

³² The Covenant of the League of Nations, artiklat 10-16

³³ http://militera.lib.ru/research/1939_uroki_istorii/03.html

³⁴ Рапальский договор 16.4.1922

³⁵ Naumov (2007), s.35-

Rauhan jakamattomuuden käsite oli esiintynyt 1920-luvun lopulla ns. Litvinovin pöytäkirjassa³⁶, jossa Neuvostoliitto, Puola, Romania, Latvia ja Viro liittyivät käytännössä Pariisissa 27.8.1928 solmittuun sopimukseen (Kellogg-Briand Pact)³⁷. Juutalaistaustainen, länsimielinen ulkoministeri Litvinov näki ehkä kollektiivisessa turvallisuudessa mahdollisuuden parantaa suhteita länteen ja Neuvostoliiton julkisuuskuvaa Euroopassa. Rauhan jakamattomuuden periaate pohjautui arvioon maailman sotilaspoliittisen tilanteen keskinäisriippuvuudesta. Perusteluna oli, että mikä tahansa sota, ei vain kansallisiin rajoihin kohdistuva, voi muodostua turvallisuushakiksi useille valtioille³⁸. Siksi kaikkia aggressioita vastaan oli taisteltava kollektiivisin toimin.

Neuvostoliiton sotilaspoliittiseen tilanteeseen vaikutti myös uhka idän suunnalta Japanin hyökättyä Mantšuriaan vuonna 1931. Neuvostoliitto solmi hyökkäämättömyyssopimuksia läntisten naapurivaltioiden kanssa turvakseen selustansa mahdollisessa sodassa. Esimerkiksi Suomen kanssa tehtiin sopimus Helsingissä 21.1.1932. Sopimuksessa todetaan maiden yhteinen halu vahvistaa ja täydentää Kellogg-Briandin sopimusta, vahvistetaan Tarton rauhan (14.10.1920) rajojen loukkaamattomuus sekä sitoudutaan hyökkäämättömyyteen. Sopimuksessa määritellään hyökkäyksen käsite ja sitoudutaan sovittelumenettelyyn riita-asioissa.

Eurooppalainen kollektiivisen turvallisuuden järjestelmän epäonnistumisten sarja käynnistyi jo Italian hyökätessä Etiopiaan lokakuussa 1935. Kansainliiton piirissä Italia määritettiin hyökkääjäksi ja todettiin välttämättömäksi asettaa sitä vastaan taloudellisia pakotteita, joilla olisi ollut merkittävä vaikutus Italian sodankäyntikykyyn. Joulukuussa 1935 Neuvostoliitto asettui tukemaan pakotteita useiden muiden maiden kanssa. Keskeiset eurooppalaiset suurvaltat, Iso-Britannia ja Ranska, suhtautuivat huomattavasti pidättyvämmiin Italian pakotteisiin. Afrikan tilanteen ei ajateltu suoraan koskettavan eurooppalaisten valtioiden intressejä. Huomattavaa on, että Englannissa ja Ranskassa fasismin uhkaa pidettiin 1930-luvulla vähäisempänä verrattuna kommunismiin. Pakotteiden arvioitiin johtavan Italian sisäpoliittisiin muutoksiin, mikä olisi lopulta voinut muuttaa koko Euroopan voimatasapainoa. Käytännössä kollektiivinen turvallisuusjärjestelmä ei kyennyt sanktioimaan Italiaa.³⁹

³⁶ Протокол о введении в действие Парижского договора от 27 августа 1928 года об отказе от войны в качестве орудия национальной политики. М, 9.2.1929

³⁷ Yhdysvallat, Ranska ja 13 muuta valtiota allekirjoittivat sopimuksen, jossa maat "tuomitsevat sodan kansainvälisten kiistojen ratkaisussa ja kieltävät sen käytön kansallisen politiikan instrumenttina"

³⁸ http://militera.lib.ru/research/1939_uroki_istorii/03.html

³⁹ Naumov (2007), ss.35-77

Maaliskuussa 1936 Neuvostoliitto ja Ranska solmivat keskinäisen avunantosopimuksen, kun Saksan joukot jo etenivät demilitarisoidulle Reinin alueelle. Ranska vei asian Kansainliittoon. Lontoon kokouksessa 1936 Kansainliitto totesi lähes yksimielisesti Saksan rikkoneen Locarnon sopimusta⁴⁰ ja myös Versailles'n rauhansopimusta, mutta vastatoimenpiteiden suhteen mielipiteet erosivat jyrkästi. Osa piti Saksan toimintaa jopa historiallisesti oikeudenmukaisena. Saksan edustaja Ribbentrop puolestaan syytti Neuvostoliiton ja Ranskan tekemää yhteistyösopimusta juoneksi Saksaa vastaan. Naumovin mukaan Lontoon kokousta voidaan pitää käännekohtana eurooppalaiselle kollektiivisen turvallisuuden järjestelmälle⁴¹. Voidaan arvioida, että viimeistään tässä vaiheessa Neuvostoliitto ryhtyi harkitsemaan muita sotilaspoliittisia toimintalinjoja Saksan uhan torjumiseksi.

Neuvostoliitto toimi suhteessa kollektiiviseen turvallisuuteen kansallisten intressiensä pohjalta, toisaalta seuraten läntisten valtioiden esimerkkinä. Alkuvaiheessa maa suhtautui kielteisesti Kansainliittoon arvioiden sen uhkaavan Neuvostoliittoa ja toisaalta koherentin ideologisoituneen sisäpolitiikan takia. Sotilaspoliittinen uhkasuunta muuttui myös 1930-luvun alkuvuosina idästä länteen. Sotilaspoliittisen tilanteen muuttuessa myös suhtautuminen kollektiiviseen turvallisuuteen muuttui. Kollektiivisen järjestelmän epäonnistumisen selkiydyttyä 1930-luvun puolivälin jälkeen maa suuntautui yhä selkeämmin kahdenväliseen diplomatiaan. Saksan ja Neuvostoliiton hyökkäämättömyyssopimus oli vasta viimeisen vaiheen sotilaspoliittinen siirto, jolla ei mielestäni kollektiivisen turvallisuuden kanssa ollut juuri tekemistä. Talvisodan alettua Neuvostoliitto tuli tunnetusti erotetuksi Kansainliitosta. Kollektiivisella turvallisuudella oli 1930-luvulla Neuvostoliiton poliittiseen järjestelmään vaikutusta poliittisen kentän yhtenäistämisessä ”kansanrintaman muodossa”⁴².

Kollektiivisen turvallisuusjärjestelmän epäonnistumisessa voidaan nähdä useita vaikuttavia tekijöitä. Talouskriisi ja vaikeat ajat nostivat nationalismiin kannatusta. Valtiot toimivat kansallisten intressien mukaisesti suhteessa kollektiivisen järjestelmään. Yhteisten turvallisuus-sopimusten pohjaa mursivat päällekkäiset kahdenväliset sopimukset. Todetuissa aggressiotilanteissa sovitusta pakotemekanismeista ei pidetty kiinni. Kansainliitto ei kyennyt muuttamaan Euroopassa vuosisatojen ajan valinnutta, salaiseen diplomatiaan perustuvaa järjestelmää.

⁴⁰ Treaty of Mutual Guarantee between Germany, Belgium, France, Great Britain and Italy done at Locarno, October 16, 1925

⁴¹ Naumov (2007), ss.35-77

⁴² Venäjän historia (2002), s.410

2.3. Kollektiivinen puolustus

Kollektiivisen puolustuksen järjestelmän, puolustusliiton, tehtävänä on jäsenmaiden suojaaminen ulkoiselta aggressiolta kollektiivisin toimin.⁴³ Kollektiiviset puolustusjärjestöt olivat tyypillisiä kylmän sodan ajalle. Toisen maailmansodan jälkeen perustettiin esimerkiksi Pohjois-Atlantin puolustusliitto (Nato), Länsi-Euroopan Unioni (WEU) ja Varsovan liitto. Jos jäsenmaa joutuu hyökkäyksen tai sen uhan kohteeksi, muut jäsenmaat sitoutuvat puolustamaan tätä. Myös kollektiivisen puolustuksen järjestelmissä esiintyy ns. vapaamatkustajaongelmaa, eli kaikki jäsenet eivät ole yhtä sitoutuneita kollektiiviseen puolustukseen.

Toisen maailmansodan jälkeen Neuvostoliitto teki aloitteita kollektiivisen turvallisuuden järjestelmän muodostamisesta Eurooppaan (Проект общеевропейского договора о коллективной безопасности в Европе) neljän vallan⁴⁴ ulkoministerikokouksessa Berliinissä tammi-helmikuussa 1954 sekä valtiopäämiestapaamisessa Genevessä 1955.⁴⁵ Neuvostoliiton ehdotus ei saanut kannatusta. Länsivallat perustivat omat puolustusliittonsa, Naton ja Länsi-Euroopan unionin, WEU:n, joiden rakenteisiin Neuvostoliittoa ei kelpuutettu mukaan. Välittömänä perusteena Varsovassa 1955 laadittuun sopimukseen oli Länsi-Saksan liittyminen sotilasliitto Natoon.

Varsovan liiton perustaneen ”ystävyyys-, yhteistyö- ja avunantosopimuksen” mukaan sopijamaat ”vahvistavat uudelleen pyrkimyksensä muodostaa Eurooppaan **kollektiivisen turvallisuuden järjestelmä**, joka perustuu kaikkien eurooppalaisten valtioiden osallistumiseen riippumatta niiden yhteiskunnallisesta ja valtiollisesta rakenteesta.”⁴⁶ Varsovan liiton sopimuksen perusteella puolustusliiton perustaminen oli Neuvostoliitolle toissijainen vaihto kollektiiviselle turvallisuudelle.

⁴³ Hakovirta (2001), s.271 ja Cohen (2001)

⁴⁴ Neuvostoliitto, Yhdysvallat, Ranska, Iso-Britannia

⁴⁵ ИСТОРИЯ ВНЕШНЕЙ ПОЛИТИКИ СССР 1917-1980

⁴⁶ Договор о дружбе, сотрудничестве и взаимной помощи... 14.05.1955
<http://www.law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1168226>

Käytännössä Varsovan liiton piirissä solmitut sopimukset mahdollistivat neuvostojoukkojen pysyvemmän sijoittamisen Itä-Euroopan maihin, siinä mielessä YYA-sopimukset olivat sotilaspoliittisesti edullisempia Neuvostoliitolle kuin 1930-luvun hyökkäämättömyyssopimukset. Sopijamaat eivät olleet keskenään tasa-arvoisessa asemassa, vaan esimerkiksi Itä-Saksa oli erityisasemassa. Neuvostoliitto oli liitossa unilateraalinen toimija. Itä-Euroopan maiden ensimmäisenä tehtävänä oli toimia puolustuksellisenä, absorboivana puskurivyöhykkeenä Naton hyökkäystä vastaan. 1960-luvulla puolustuskonsepti muuttui ”eteentyönnettyksi” puolustukseksi, mikä käytännössä tarkoitti ennaltaehkäisevää hyökkäystä.⁴⁷ Neuvostoliiton sotilaspoliittisena tavoitteena oli estää Saksan sotilaallisen kyvyn palauttaminen.

2.4. Yhteistyövarainen turvallisuus

Perinteisesti turvallisuutta on tutkittu lähinnä valtiotasolla. Laajeneva turvallisuuskäsite kattaa myös kansalais-, valtio- ja kansainvälisen tason⁴⁸. Useat Euroopan valtiot ovat vähemmässä määrin huolestuneita valtioiden ulkoisesta turvallisuudesta kuin alueen vakaudesta yleisemmin. Yhteistyön merkitys korostuu turvallisuusajattelussa. Ongelma syntyy rajanvedossa yhteistyövaraisen turvallisuuden (*cooperative security*) ja käytännöllisen yhteistyön välille. Yhteistyövarainen turvallisuus voi vaatia asettamaan yhteisöllisiä etuja kansallisten etujen edelle, mitä yhteistyö ei sinällään vaadi.⁴⁹

Euroopan turvallisuus- ja yhteistyöprosessin taustalla vaikutti alun perin kysymys toisen maailmansodan jälkeisten rajojen vakauttamisessa Euroopassa. Varsovan liiton Bukarestin kokouksessa vuonna 1966 julkilausuma oli keskeisenä aloitteena ETY-prosessiin⁵⁰. Julkilausumassa ehdotetaan kokousta turvallisuuskysymysten käsittelyyn Euroopassa ja yhteiseurooppalaisen yhteistyön perustamisesta («для обсуждения вопросов обеспечения безопасности в Европе и налаживания общеевропейского сотрудничества»). Bukarestin julistuksessa esiintuotuja periaatteita olivat kansallisen suvereenisuuden kunnioittaminen, valtion sisäisiin asioihin puuttumattomuus, voimakeinoista ja niillä uhkaamisesta pidättäytyminen, alueellinen koskemattomuus ja riitaisuuksien rauhanomainen selvittely.⁵¹

⁴⁷ Martelius (1999)

⁴⁸ Mm. Buzan (2003) ja Collins (2010)

⁴⁹ Mihalka (2001)

⁵⁰ Политическая и дипломатическая подготовка совещания по безопасности и сотрудничеству в Европе.

⁵¹ Декларацию об укреплении мира и безопасности в Европе 5.7.1966

Neuvostoliiton intresseinä ETY-prosessin suhteen voidaan arvioida olleen Yhdysvaltojen vaikutusvallan vähentämisestä Euroopassa, silloisen *status quon* säilyttäminen ja kenties Varsovan liiton sisäisen yhtenäisyyden vahvistaminen. Tavoitteena oli vahvistaa eurooppalaista kollektiivista turvallisuusjärjestelmää, ei muodostaa yhteistyöjärjestöä. Neuvostoliitto tuskin osasi ennakoida ihmisoikeuksien nostamista agendalle ja Länsi-Euroopan taloudellisen integraation syventymistä. Vielä vähemmän tavoitteena oli kommunistisen järjestelmän *status quon* muuttaminen. Venäjä kuitenkin edelleen vetoaa Etyjin päätöslauselmiin⁵² kollektiivisen turvallisuuden osalta, joten prosessi kokonaisuutena on nähty Venäjälle edullisena.

Ponsard käyttää yhteistyövaraisen turvallisuuden käsitettä Venäjän ja lännen tai spesifisemmin Naton suhteiden kuvaamiseen. Ponsard väittää, että Venäjä *on joutunut* kehittämään suhteitaan Natoon, koska sen eurooppalainen turvallisuusprojekti on epäonnistunut. Venäjän tavoitteena 1990-luvun alkupuolella oli luoda Euroopan turvallisuus- ja yhteistyökokouksesta kattava alueellisen turvallisuuden kattojärjestö Naton ja Ivyn yläpuolelle. Vuonna 1994 Venäjä ehdotti muodostettavan myös Etyjiin YK:n turvallisuusneuvostoa vastaavan päätöksentekolimen. Etyj epäonnistuminen näkyi kuitenkin Kosovon kriisin ratkaisussa 1990-luvun lopussa, koska sen rakenne oli liian heterogeeninen ja valtioiden kansalliset edut haittasivat yhteistä päätöksentekoa. Etyjillä ei myöskään ollut vastaavia resursseja kriisin hoitamiseksi kuin Natolla.⁵³

Vuonna 1997 Nato-maat ja Venäjä tekivät perussopimuksen keskinäisistä suhteista, yhteistyöstä ja turvallisuudesta, joka johti kahdenväliseen ohjelmaan konsultaatioista ja yhteistyöstä yhteisen pysyvän neuvoston piirissä. Käytännön yhteistyön tasolle on päästy ”terrorismin” torjunnassa, jossa Venäjä on myös osallistunut Naton operaatioihin. Vaikka Venäjä on julkisuudessa arvostellut Naton laajenemista Baltiaan vuonna 2004, ei se merkittävästi ole vaikuttanut neuvoston toimintaan. Maaliskuussa 2008 Venäjä salli Naton huoltokuljetukset alueensa kautta Afganistaniin, perustellen sen siten, että ISAF-operaatio perustuu YK:n mandaattiin⁵⁴. Vuoden 2008 Georgian sodan jälkeen Nato tuomitsi Venäjän päätöksen tunnustaa Etelä-Ossetian ja Abhasian itsenäisyys. Tässä yhteydessä Nato vetosi useisiin YK:n turvallisuusneuvoston päätöslauselmiin ja Etyjin periaatteisiin⁵⁵. Vaikka Nato ja Venäjä ovat sopineet useista käytännön turvallisuuskysymyksistä, Nato ei esimerkiksi tunnusta virallisesti Venäjän johtamaa KTSJ:tä. Perusteena on, ettei KTSJ ole riittävän kehittynyt organisaatio.

⁵² Helsingin 1975 ja Istanbulin 1999 päätösasiakirjat

⁵³ Ponsard (2007), s.130-146

⁵⁴ YK:n turvallisuusneuvoston päätöslauselma 1386

⁵⁵ http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_51105.htm

2.5. Yhteenveto

Perinteisen kollektiivisen turvallisuuden keskeisenä sisältönä on, että kansainvälisen yhteisön muodostama sotilaallinen ja taloudellinen pelote ja toimiva sanktiojärjestelmä ehkäisevät valtioiden välisen sodan. Järjestelmää on tulkittu sekä avoimena että inklusiivisena, sisäänsä sulkevana. Yhteistyön luonne on monialaista ja keskittyy pakotteiden toteuttamiseen. Perinteinen kollektiivisen turvallisuuden järjestelmä hyväksyy valtioiden suvereenisuuden ja on luonteeltaan tasa-arvoinen.

Kollektiivisen turvallisuuden järjestelmät ovat yleensä epäonnistuneet konfliktien estämisessä jäsenmaiden poliittisten intressien heterogeenisuuden, selektiivisen osallistumisen, resurssi- ja päätöksentekovaikeuksien vuoksi. Perinteinen kollektiivisen turvallisuuden järjestelmä keskittyy valtioiden välisen sodan ennaltaehkäisyyn, eikä kata ns. uusien uhkien tai ihmisoikeuksien loukkausten torjuntakeinoja. Historia on osoittanut, että kollektiivisen turvallisuuden järjestelmä ei sellaisenaan ole kovin toimiva. Valtioiden välisen turvallisuuden luomiseksi tarvitaan myös muita elementtejä, kuten taloudellista ja poliittista yhteistyötä. Kollektiivisen turvallisuuden rauhan ylläpitomekanismit ja aserajoitustoiminta tulisi selkeämmin erottaa toisistaan.

Kollektiivisen puolustuksen ideana on muodostaa sotilaallinen liittouma turvaksi ulkoista aggressiota vastaan. Järjestelmässä vahvemmat valtiot saavat enemmän vaikutusvaltaa kuin heikommat, valtioiden järjestys on hierarkkinen. Kollektiivinen puolustus on eksklusiivinen ja suljetumpi järjestelmä kuin kollektiivinen turvallisuus. Kollektiivisen puolustuksen järjestelmässä erityisesti sotilaallinen yhteistyö on syvällistä. Kollektiivinen puolustus ei välttämättä sisällä automaattisia pakotemekanismeja kuten kollektiivinen turvallisuus. Esimerkiksi Natossa avunantovelvoitetta sotilaallisen hyökkäyksen tapauksessa ei ole, vaan jäsenmaat konsultoivat hyökkäyksen sattuessa.

Yhteistyövarainen turvallisuuden ajatuksena on rauhan ylläpitäminen ja edistäminen poliittisen, taloudellisen ja sotilaallisen yhteistyön kautta. Jäsenyys järjestelmässä perustuu vapaaehtoisuuteen. Jäsenvaltiot ovat tasa-arvoisessa suhteessa toisiinsa. Konfliktit pyritään ratkaisemaan rauhanomaisin keinoin. Yhteistyövarainen turvallisuus ei sisällä pakote- tai sanktiomekanismeja rauhanrikkooja vastaan. Toiminta on monialaista aina kriisien ennaltaehkäisemisestä niiden jälkihoitoon. Keskeisenä periaatteena on edistää jäsenmaiden turvallisuutta kattavalla yhteistyöllä, luottamusta ja läpinäkyvyyttä lisäävillä toimilla ja määrittämällä yhteisiä intressejä. Turvallisuuskäsitteissä on kyse pitkälti näkökulmaeroista, eikä mikään malli tarjoa yleispätevää ratkaisua turvallisuusvajeisiin.

3. VENÄJÄN SOTILASPOLITIikka

3.1. Sotilaspoliittisen järjestelmän erityispiirteet

Venäjän sotilaspoliittisen järjestelmän syötteet jaetaan sotilaallisiin vaaroihin ja sotilaallisiin uhkiin.⁵⁶ Sotilaalliset vaarat voivat muodostua tietyissä olosuhteissa sotilaallisiksi uhiksi. Vaara on tässä kontekstissa uhkaa alempiasteinen tila. On huomioitava, että turvallisuusympäristön kuvaus laaditaan sen hetkisen tilanteen ymmärryksen perusteella. Kaikkia uusia, nopeasti kehittyviä ilmiöitä ja niiden vaikutuksia ei voida ennakoida. Turvallisuusympäristön muutokset ohjaavat sotilaspoliittista päätöksentekoa. Venäjän sotilaspoliittista järjestelmää voidaan luonnehtia reaktiiviseksi suhteessa turvallisuusympäristöön.

Venäjän presidentillä on keskeinen rooli sotilaspoliittisen järjestelmän päätöksenteossa. Presidentti osallistuu myös KTSJ:n ylimpään päätöksentekoon. Poliittisen järjestelmän on kuitenkin huomioitava eri intressiryhmien tarpeita ja vaatimuksia turvatakseen olemassaolonsa. Venäjän sotilaspoliittista järjestelmää ei voida pitää täysin läpinäkyvänä. Intressiryhmät voivat käyttää myös sotilaspoliittista järjestelmää omien agendojensa edistämiseen. On huomattava, että muutkin kollektiivisen turvallisuuden sopimusjärjestön maat ovat hyvin presidentti-keskeisiä. Laajemman yhteiskunnallisen tuen puuttuminen sotilaspolitiikalta voi näkyä sen toimeenpanon vaikeutena.

Sotilaspolitiikalla on keskeinen rooli laajemmassa yhteiskunnallisessa turvallisuusstrategiassa sekä ulkopolitiikan tukena. Sotilaspoliittinen järjestelmä suojaa itse itsensä. Venäjän kannalta ongelmaksi voi muodostua johtuen presidentti-keskeisyydestä ja sotilaspolitiikan korostuneesta asemasta, että kaikki sen aloitteet kollektiivisen turvallisuuden kehittämisestä tulkitaan hyvin suoraviivaisesti.

---

⁵⁶ Военная доктрина Российской Федерации от 5 февраля 2010 года

3.2. Venäjän turvallisuusympäristö

Venäjän sotilasdoktriinissa *sotilaallisella vaaralla* tarkoitetaan valtioiden välisten tai valtion sisäisten suhteiden asetelma, joka voi tietyissä olosuhteissa johtaa *sotilaallisen uhkan* synty-miseen. Sotilaallinen uhka tarkoittaa sellaista valtioiden välisten tai valtion sisäisten suhteiden asetelmaa, jossa on olemassa todellinen mahdollisuus sotilaallisen konfliktin muodostumiseen osapuolten välille. Se tarkoittaa myös jonkin valtion (valtioryhmän) tai terroristijärjestön korkeaa valmiutta sotilaallisen voiman käyttöön.⁵⁷

Maailmanpolitiikassa Venäjä näkee kylmän sodan ajan ideologisen vastakkainasettelun heikkenemisen; taloudellisen, poliittisen ja sotilaallisen vaikutusvallan siirtymisen valtioilta toisille, moninapaisuuden sekä erilaisten prosessien globalisaation.⁵⁸ Sotilaallinen vastakkainasettelu ei ole poistunut suurvaltakamppailusta, vaikka laajamittaista sotaa pidetäänkin epätodennäköisenä. Kansallisen turvallisuuden strategiassa todetaan globalisaation muodostavan uusia uhkia ja riskejä yksilön, yhteiskunnan ja valtion kehitykselle. Globalisaatiolle ominaisia ovat ilmiöiden dynaamisuus ja keskinäisriippuvuus. Muutokset koskevat kaikkia kansainvälisten yhteisön jäseniä. Taloudellisen kasvun ja poliittisen vaikutusvallan uusien keskusten vahvistumisen seurauksena muodostuu uudenlainen geopoliittinen tilanne. Ongelmien ratkaisu ja kriisien säätely tapahtuvat tyypillisesti alueelliselta pohjalta. Strategiassa tavoitteena esitetään, että Venäjästä tulee yksi johtavista suurvalloista maailmanpoliittisen vaikutusvallan osalta.⁵⁹

Ulkopoliittisen konseptin mukaan Venäjä muokkaa uutta kansainvälisten suhteiden arkkitehtuuria. Venäjän tavoitteena on oikeudenmukaisen ja demokraattisen maailmanjärjestyksen vahvistaminen, joka perustuu kollektiivisiin lähtökohtiin kansainvälisten ongelmien ratkaisussa. Konseptio korostaa YK:n ja kansainvälisen oikeuden roolia. Konseptiossa muistutetaan Venäjän olevan YK:n turvallisuusneuvoston pysyvä jäsen. Maan aseman vahvistuminen on *mahdollistanut* yhteistyön kansainvälisellä areenalla. Perinteiset suuret sotilasliitot eivät enää Venäjän mielestä kykene vastaamaan nykyisten haasteiden ja uhkien kirjoon, jotka ovat luonteeltaan rajat ylittäviä. Blokkiajattelu tulee korvata diplomatialla ja yhteiset ongelmat tulee ratkaista kollektiivisesti.⁶⁰

⁵⁷ Военная доктрина Российской Федерации от 5 февраля 2010 года

⁵⁸ Военная доктрина Российской Федерации от 5 февраля 2010 года

⁵⁹ Стратегия национальной безопасности Российской Федерации до 2020 года от 12 мая 2009 г.

⁶⁰ Концепция внешней политики Российской Федерации, 12 июля 2008 года

Venäjä näkee sotilaallisena vaarana strategisen vakauden (voimatasapainon) horjuttamisen yksittäisten valtioiden tai alueiden kautta.⁶¹ Laajasti ottaen strategisella vakaudella voidaan ymmärtää vastakkain olevien valtioiden poliittisten, taloudellisten, sotilaallisten ja muiden toimien tulosta, jolla ehkäistään sotilaallinen aggressio. Suppeimmassa merkityksessä strateginen vakaus tarkoittaa sotilaspotentiaalin, eli käytännössä asevoimien tasapainoa. Tässä kohdalla huomio kiinnittyy jälleen voimatasapainon alueelliseen ulottuvuuteen. Strateginen voimatasapaino voi järkkyy alueellisesti, jos poliittiset, taloudelliset tai sotilaalliset toimet kasvattavat sotilaallisen aggression riskiä. Konkreettisena esimerkkinä voimatasapainon järkkymisestä strategia-asiakirjoissa mainitaan Yhdysvaltojen ohjuspuolustusjärjestelmän rakentaminen.

Venäjän federaation sotilasdoktriinissa uhkana alueellisten konfliktien osalta Venäjä näkee niiden hallitsemattomuuden. Alueellisten konfliktien osalta kysymys ei tyypillisesti ole vain yhden tai kahden valtion välisestä kiistasta, vaan taustatekijöinä ovat suurvaltojen valtapyrkimykset. Luonteenomaisena nykyaikaisille konflikteille on niiden ennustamattomuus sekä poliittisten, taloudellisten ja strategisten tavoitteiden moninaisuus. Kansallisen turvallisuuden strategiassa todetaan suoraan, että kilpailussa resursseista ei voida sulkea pois sotilaallisen voiman käyttöä. Sotilasdoktriinin mukaan nykyinen kansainvälinen turvallisuusjärjestelmä ei ole tasapuolinen, eikä tehokkaasti estä konfliktien eskaloitumista. Voidaan päätellä, että Venäjä ei luota nykyisiin kollektiivisiin turvallisuusjärjestelmiin, kuten Yhdistyneisiin kansakuntiin tai Euroopan turvallisuus- ja yhteistyöjärjestöön alueellisten konfliktien ratkaisemisessa.

Sotilasdoktriinissa Venäjä näkee uhkana kansallisille intresseille unilateraalisten voimakeinojen käytön. Sotilaallisena vaarana pidetään Naton laajentumista globaaliksi toimijaksi. Tämä konkretisoituu doktriinin mukaan kansainvälisen oikeuden normiston rikkomisena ja Naton sotilaallisen infrastruktuurin lähenemisellä Venäjän rajoille. Venäjää ei huolestuta yksistään sen naapurimaiden liittoutuminen Natoon, vaan ennen kaikkea Naton muuttuminen eksklusiivisesta kollektiivisen puolustuksen järjestöstä, alueellisesta puolustusliitosta, kohti inklusiivista kollektiivisen turvallisuuden järjestelmää. Venäjän uhkakuvassa Nato on siirtymässä kansainvälisen oikeuden yläpuolelle, normien laatijan rooliin. Venäjä näkee sotilaallisena vaarana voimankäytön sen lähialueella vastoin YK:n peruskirjaa ja kansainvälisen oikeuden normeja.

---

⁶¹ Военная доктрина Российской Федерации от 5 февраля 2010 года

Sotilaallisena vaarana on mainittu myös Venäjän tai sen liittolaisten sisäisiin asioihin sekaantumisen, joukkojen ryhmittäminen Venäjän lähialueelle ja aluevaatimukset. Perinteisten valtioiden välisten konfliktien lisäksi sotilaallisina vaaroina ovat joukkotuhoaseiden leviäminen, kansainvälinen terrorismi, separatismi ja väkivaltainen uskonnollinen ekstremismi. Myös kansallisuuksien välinen jännitys ja alueelliset kiistat voivat muodostaa uhkia.⁶²

3.3. Sotilaspolitiikan keinot

Sotilaallisten konfliktien estämiseksi Venäjä seuraa sotilaspoliittisen tilanteen kehittymistä globaalilla ja alueellisella tasolla sekä lisäksi valtioiden välisiä suhteita sotilaspolitiikan alalla. Venäjän federaation turvallisuusneuvosto arvioi kansallisiin intresseihin kohdistuvia sotilaspoliittisia uhkia. Venäjä pyrkii ensisijaisesti neutraloimaan sotilaalliset uhat ei-sotilaallisilla keinoilla. Venäjä ylläpitää voimatasapainoa ja ydinpidäkepotentiaaliaan riittäväksi katsomallaan tasolla.⁶³

Venäjä pitää oikeutettuna asevoimien käyttöä sitä tai sen liittolaisia vastaan kohdistuvan hyökkäyksen torjunnassa, rauhanturvaamisessa tai rauhan palauttamisessa YK:n turvallisuusneuvoston tai muiden kollektiivisen turvallisuuden rakenteiden päätöksen mukaisesti. Lisäksi asevoimaa voidaan käyttää ulkomailla olevien Venäjän kansalaisten suojelemiseen. Kansainvälisen lain näkökulmasta tämä kohta on ongelmallinen. YK:n peruskirja ei tunnista valtion oikeutta suojella kansalaisiaan toisen valtion alueella asevoimin.

Venäjä tulkitsee sotilasdoktriinissaan sotilaallisen voimankäytön Valko-Venäjää vastaan hyökkäykseksi koko valtioliittoa⁶⁴ eli itseään vastaan. Venäjä pitää hyökkäystä KTSJ:n jäsenvaltioon hyökkäyksenä kaikkia KTSJ:n jäseniä vastaan ja ryhtyy kollektiivisen turvallisuuden sopimuksen mukaisiin toimenpiteisiin. Tässä kohtaa Venäjän näkemys kollektiivisesta turvallisuudesta on perinteinen – hyökkäys yhtä vastaan on hyökkäys kaikkia vastaan. Mielenkiintoinen asetelma saattaisi syntyä, jos esimerkiksi Euroopan unioni tehostaisi Valko-Venäjän vastaisia pakotteita siten, että siihen sisältyisi voimankäytön mahdollisuus. Venäjä voisi tulkita tämän uhkaksi myös Venäjää vastaan. Käytännössä Venäjän turvatakuut suojaavat Valko-Venäjää ja sen presidenttiä ulkoisia pakotteita vastaan.

⁶² Военная доктрина Российской Федерации от 5 февраля 2010 года

⁶³ Военная доктрина Российской Федерации от 5 февраля 2010 года

⁶⁴ Venäjä ja Valko-Venäjä muodostavat valtioliiton

Venäjä vahvistaa kollektiivisen turvallisuuden järjestelmää KTSJ:n puitteissa ja laajentaa sen potentiaalia. Kansainvälisen turvallisuuden alalla vahvistetaan yhteistoimintaa IVYn, ETYJin ja Shanghaiin yhteistyöjärjestön piirissä sekä kehitetään suhteita Euroopan Unioniin ja Naatoon.⁶⁵ Venäjä pyrkii laajentamaan kumppanuusvaltioiden piiriä ja kehittämään niiden kanssa yhteistyötä yhteisten intressien pohjalta YK:n peruskirjan ja kansainvälisen oikeuden normien mukaisesti. Venäjä osallistuu kansainväliseen rauhanturvatoimintaan YK:n mandaatilla ja yhteistoiminnassa kansainvälisten (alueellisten) organisaatioiden kanssa. Alueellisilla turvallisuusjärjestöillä on keskeinen rooli Venäjän turvallisuusstrategiassa.

Sotilaspolitiikan keinovalikoima ulottuu tilanteen seurannasta tarvittaessa ydinpidäkkeeseen. Sotilasdoktriini korostaa kollektiivisen turvallisuuden osalta erityisesti KTSJ:n merkitystä alueellisella tasolla ja yleisemmin YK:n merkitystä globaalilla tasolla. Sotilaspolitiikassa keskeinen keino on yhteistyön kehittäminen. Verrattuna esimerkiksi läntisiin suurvaltioihin, sotilaspolitiikan keinovalikoima on sotilaallisen suorituskyvyn ulottuvuuden rajoitteista johtuen jossain määrin suppeampi. Tästä johtuen Venäjän sotilaspolitiikka voi näyttäytyä Venäjän kannalta epäsuotuisissa olosuhteissa jyrkkärajaisempana, ehdottomana politiikkana, ellei yhteistyölinja tuota toivottua loppuasetelmaa. Kollektiivinen turvallisuus mahdollistaa Venäjän vastaamaan sen liittolaismaita vastaan suunnattuun voimankäyttöön tai sen uhkaan sotilaspolitiikan keinovalikoiman puitteissa.

3.4. Euroopan turvallisuussopimusaloite

Venäjän presidentin 5.6.2008 tekemä ehdotus ”eurooppalaisen turvallisuussopimuksen kehittämistä” on jatkoa Venäjän ja Neuvostoliiton pitkän aikavälin toimintalinjalle. Presidentin sivujen mukaan perusteena on kylmän sodan jäänteiden poistaminen muodostamalla euro-atlanttiselle alueelle yhtenäinen, jakamaton sotilaspoliittisen turvallisuuden alue. Kyse olisi kansainvälisoikeudellisesta sitoumuksesta, jonka mukaan yksikään valtio tai järjestö euro-atlanttisella alueella ei saa lisätä turvallisuuttaan muiden maiden ja järjestöjen kustannuksella.⁶⁶

⁶⁵ Концепция внешней политики Российской Федерации, 12 июля 2008 года

⁶⁶ <http://kremlin.ru/news/6152>

Ehdotuksen jatkona Venäjä valmisti luonnoksen Euroopan turvallisuussopimuksesta, joka lähetettiin alueen valtioille ja järjestöille (Nato, EU, KTSJ, Ivy, Etyj). Keskeisenä periaatteena on valtioiden alueellista koskemattomuutta tai itsenäisyyttä vastaan kohdistuvan voimankäytön tai sillä uhkaamisen kieltäminen. Ehdotuksessa vedotaan neljään kansainväliseen sopimukseen:

- 1) YK:n julkilausuma kansainvälisen oikeuden periaatteista, jotka koskevat valtioiden välisiä ystävällismielisiä suhteita ja yhteistyötä YK:n peruskirjan mukaisesti 1970.⁶⁷
- 2) Euroopan turvallisuus- ja yhteistyökokouksen päätösasiakirja 1975.⁶⁸
- 3) YK:n julkilausuma kansainvälisten kiistojen rauhanomaisesta ratkaisemisesta 1982.⁶⁹
- 4) Etyjin Istanbulin kokouksen päätösasiakirja 1999.⁷⁰

Yllämainituissa asiakirjoissa keskeisiä periaatteita ovat voiman käytön ja sillä uhkaamisen kieltö, kiistojen rauhanomainen ratkaiseminen, alueellinen koskemattomuus, rajojen loukaamattomuus, valtioiden tasa-arvoinen suvereenisuus, toisten valtioiden sisäisiin asioihin puuttumattomuus, kansakuntien ja kansojen tasa-arvo ja itsemääräämisoikeus, valtioiden yhteistyö, perus- ja ihmisoikeuksien kunnioittaminen.

Luonnoksen pääsisältönä on muistuttaa YK:n ja Etyjin piirissä sovitusta normeista. 1. Artiklassa vedotaan tasa-arvoisen ja jakamattoman turvallisuuden periaatteeseen. Perinteinen kollektiivisen puolustuksen lauseke on sisällytetty 8. artiklaan (hyökkäys toista jäsenvaltiota vastaan voidaan tulkita hyökkäykseksi omaa valtiota vastaan ja tällä perusteella voidaan ryhtyä itsepuolustukseen ja antaa jäsenvaltion suostumuksella sotilaallista apua YK:n peruskirjan 51. artiklan mukaisesti).

⁶⁷ Декларации о принципах международного права, касающихся дружественных отношений и сотрудничества между государствами в соответствии с Уставом Организации Объединенных Наций 1970 г., UN RES 2625/XXV/1970

⁶⁸ Хельсинкском Заключительном акте Совещания по безопасности и сотрудничеству в Европе 1975 г.

⁶⁹ Манильской декларации о мирном разрешении международных споров 1982 г. A/RES/37/10

⁷⁰ Хартии Европейской безопасности 1999 г.

Sopimusluonnoksessa muistutetaan, että esimerkiksi Etyjin piirissä on sitouduttu valtioiden väliseen yhteistyöhön riippumatta niiden poliittisesta järjestelmästä. Tulkinta kollektiivisesta turvallisuudesta on perinteisen valtiokeskeinen. Jäsenvaltion joutuessa hyökkäyksen tai sen uhan kohteeksi, voidaan koolle kutsua hätäkokous, joka päättää kollektiivisista toimista 4/5 enemmistöllä. Sopimusluonnoksen 9. artikla huomauttaa, että kyseinen sopimus ei poista valtion oikeutta puolueettomuuteen. Tämä voidaan tulkita myös niin, että valtioita muistutetaan puolueettomuuden mahdollisuudesta.

Turvallisuussopimusaloitteen merkitys on yhtäältä korostaa YK:n roolia ja etenkin Venäjän asemaa turvallisuusneuvoston pysyvänä jäsenenä. Toiseksi, se muistuttaa Venäjän omista alueellisista turvallisuusintresseistä. Sopimus sisältää mahdollisuuden sotilaallisen avun antamiseen valtiolle, joka pyytää Venäjältä apua. Jos esimerkiksi jokin KTSJ:hin kuulumaton eurooppalainen maa joutuisi intervention kohteeksi, voisi valtio pyytää Venäjältä sopimuksen nojalla apua.

Sopimusluonnoksesta on vaikea löytää mitään uusia avauksia kansainvälisen turvallisuuden vahvistamiseen. Hieman yllättävää on, ettei turvallisuussopimusaloitteeseen ole sisällytetty aggression määritelmän sisältävää YK:n päätöslauselmaa, koska se esiintyy muutoin keskeisessä roolissa kollektiivista turvallisuutta käsittelevissä venäläisissä lähteissä. Aloitteen yhtenä viestinä lienee muistuttaa, ettei Venäjän näkökulmasta yhteiseurooppalaisessa turvallisuusjärjestelmässä ole tapahtunut merkittävää edistymistä vuoden 1999 Etyj-kokouksen jälkeen. Huomattavaa toisaalta on, ettei Venäjä ole itsekään kyennyt toteuttamaan Etyj-sitoumuksiaan. Sen sijaan kansainvälisen oikeuden periaatteita on rikottu Venäjän käymissä Kaukasian alueen sodissa viime vuosikymmenten aikana.

3.5. Kollektiivisen turvallisuuden sopimusjärjestö

Kollektiivisen turvallisuussopimuksen järjestö (KTSJ) (Организация Договора о коллективной безопасности; ОДКБ) perustuu vuonna 1992 allekirjoitettuun kollektiiviseen turvallisuussopimukseen⁷¹. Järjestön peruskirja⁷² allekirjoitettiin Itsenäisten valtioiden yhteisön (Ivy) piirissä vuonna 2002. Kollektiivisen turvallisuussopimusjärjestön tavoitteina ovat rauhan sekä kansainvälisen ja alueellisen turvallisuuden ja vakauden vahvistaminen, jäsenmaiden itsenäisyyden, alueellisen koskemattomuuden ja suvereniteetin suojaaminen kollektiiviselta pohjalta.⁷³ Nykyisiä jäseniä ovat Armenia, Kazakstan, Kirgisia, Tadžikistan, Uzbekistan, Valko-Venäjä ja Venäjä. Venäjä on korostanut, että KTSJ on avoin organisaatio, jonka jäsenyyttä on mahdollista hakea. Esimerkiksi Ukrainaa ja Serbiaa on ehdotettu jäseniksi eri yhteyksissä, mutta näyttää siltä, ettei järjestö lähivuosina laajene merkittävästi. On huomiotava, että jäsenmailla on keskenäänkin alueellisia kiistoja. Mielenkiintoista on, että Venäjän liittolaisista esimerkiksi Syyriaa ei toisaalta ole julkisesti esitetty järjestön jäseneksi.

Vuonna 1992 allekirjoitettuun sopimukseen sisältyvät perinteisen kollektiivisen turvallisuuden ja myös puolustusliiton perusajatuksat. Sopimuksen mukaan jäsenvaltiot pidättäytyvät valtioiden välisissä suhteissa voiman käytöstä tai voimalla uhkaamisesta. Hyökkäys yhtä jäsenmaata kohtaan tulkitaan hyökkäykseksi kaikkia jäsenmaita kohtaan. Hyökkäystilanteessa muut valtiot antavat hyökkäyksen kohteeksi joutuneelle tarvittavaa (myös sotilaallista) apua YK:n peruskirjan 51 artiklan mukaisen kollektiivisen puolustuksen oikeuden nojalla. Asevoimien käyttöä jäsenmaiden ulkopuolella rajataan tiukasti vain YK:n peruskirjan mukaisiin olosuhteisiin.⁷⁴ Erona kenties muihin puolustusliittoihin, kollektiivisen turvallisuuden sopimus on luonteeltaan sitova. Jäsenmaa, joka ei noudata velvoitteitaan, voidaan määrääjäksi tai pysyvästi erottaa. Ennakkotapauksia ei kuitenkaan ole.⁷⁵

Alkuvaiheessa kollektiivisen turvallisuussopimuksen tavoitteena oli Neuvostoliiton hallitsemattoman hajoamisen ja kaaoksen estäminen Ivy-maissa. Turvallisuussopimus takasi uusien vastamuodostuvien valtioiden turvallisuuden. Lisäksi Moskovassa onnistuttiin säilyttämään jonkinlainen kontrolli Ivy-maihin jääneisiin sotilasyksiköihin nimeämällä ne rauhanturvajoukoiksi ja estämällä niiden joutuminen vastustajan haltuun.⁷⁶

⁷¹ Договор о коллективной безопасности, 15.5.1992

⁷² Устав организации договора о коллективной безопасности от 7 октября 2002 года

⁷³ <http://www.dkb.gov.ru>

⁷⁴ Договор о коллективной безопасности, 15.5.1992

⁷⁵ Никитина (2009), s.26

⁷⁶ Geopolitika, s. 428

Erona läntisiin puolustusliittoihin kollektiivisessa turvallisuussopimuksessa tuodaan esille vaihtoehto kollektiivisen turvallisuuden järjestämiseksi: ”*Jos Eurooppaan ja Aasiaan muodostetaan kollektiivisen turvallisuuden järjestelmä ja tässä tarkoituksessa solmitaan sopimus kollektiivisesta turvallisuudesta, sopijaosapuolet pyrkivät liittymään siihen ja osallistujavaltiot ryhtyvät välittömiin konsultaatioihin tehdäkseen tarvittavat muutokset tähän Sopimukseen.*” Kollektiivisen turvallisuuden sopimus muistuttaa Varsovan liiton sopimusta yhteiseurooppalaisen kollektiivisen turvallisuuden lausekkeen osalta. Ensisijaisena tavoitteena KTSJ:llä on säilynyt koko Euroopan kattavan turvallisuussopimuksen muodostaminen. Järjestön pääsihteeri Bordjuža on todennut suoremmin ”KTSJ-maiden tukevan Venäjän esittämän euro-atlanttisen ja euraasialaisen turvallisuusarkkitehtuurin luomista.”

Käytännön yhteistyö järjestön piirissä on laajentunut sotilaspoliittisesta, sotateknisestä ja sotilaallisesta yhteistyöstä erilaisten ei-sotilaallisten turvallisuusuhkien torjuntaan, jopa yhteisoperaatioihin. Järjestö on pyrkinyt vastaamaan etenkin Kaukasian ja Keski-Aasian suunnalta tuleviin uikiin, kuten terrorismiin, laittomaan maahantuloon ja erityisesti Afganistanista tulevaan huumekauppaan. Alkuperäisen valtioiden väliseen sotilaalliseen turvallisuuteen keskittyvän järjestön toimintakenttä on laajentunut erilaisten uusien uhkien torjuntaan, josta on muodostunut eräs tärkeimmistä yhteistoiminnan muodoista. KTSJ:ä voidaan luonnehtia tällä perusteella myös *yhteistyövaraisen turvallisuuden* järjestöksi.

Järjestön peruskirjan mukaan kaikki toiminta järjestössä pohjautuu vapaaehtoisuuteen ja jäsenmaat ovat tasa-arvoisessa asemassa toisiinsa nähden, vaikkakin Venäjällä on merkittävä rooli järjestön toiminnan johtamisessa. Venäjän kaikki ehdotukset eivät ole saaneet varaukselta tukea järjestön piirissä. Vuonna 2008 Venäjä tavoitteli ymmärrystä Georgian operaatiolle KTSJ:n jäsenmailta. Jäsenmaat antoivat suullisesti tukea, mutta virallisessa päätöslauselmassa korostettiin alueellisen koskemattomuuden periaatetta⁷⁷. Venäjän mielestä KTSJ:n olisi pitänyt tuomita Georgia ja lisäksi todeta Naton laajentumisen ja Yhdysvaltain ohjuspuolustusjärjestelmän sijoittamisen KTSJ:n alueelle olevan hyväksymättömiä. Keväällä 2012 KTSJ-maat ovat antaneet yhteisiä julkilausumia esimerkiksi Syyrian ja Iranin kysymyksistä. Järjestö näyttää ulospäin hieman yhtenäisemmältä nyt kuin vielä muutamia vuosia sitten.

---

⁷⁷ Kommersant 3.9.2008

Viime vuosina järjestön sotilaallisia suorituskykyjä on kehitetty aktiivisesti. Kehittäminen perustuu alun perin vuonna 1995 laadittuun konseptioon⁷⁸ sekä Biškekin kokouksessa vuonna 2000 tehtyyn suunnitelmaan⁷⁹ kollektiivisten turvallisuusjoukkojen perustamisesta. Joukkojen perustaminen on edennyt merkittävästi, noin 10 vuotta, alkuperäistä aikataulua hitaammin. Kollektiiviseen turvallisuussopimusjärjestön piirissä on muodostettu kolme kollektiivisen turvallisuuden aluetta, joista Keski-Aasia oli ensimmäinen. Lisäksi Venäjän läntinen sotilaspiiri ja Valko-Venäjä muodostavat Itä-Euroopan kollektiivisen turvallisuuden alueen ja Venäjän eteläinen sotilaspiiri ja Armenia Kaukasian alueen. Vuonna 2001 päätettiin perustaa Keski-Aasian alueelle nopean reagoinnin joukot⁸⁰. Noin 1 500 sotilaan joukon tehtävänä oli terrorismin vastainen toiminta ja ulkoisen aggression torjunta. Sekavampia tavoitteita on asetettu vuonna 2009 perustetuille kollektiivisille operatiivisen reagoinnin (KSOR) joukoille⁸¹, joihin kuuluu esimerkiksi Venäjän maahanlaskujoukkojen yhtymiä.⁸² Niiden tehtäviin kuuluvat ulkoisen aggression torjunta ja erilaiset sisäiseen turvallisuuteen liittyvät tehtävät. Syyskuussa 2011 Valko-Venäjän presidentti Lukašenko ilmoitti, että KSOR-joukkoja voitaisiin käyttää myös KTSJ:n jäsenmaiden sisäisten vallankumousten torjumiseen. Moskova kuitenkin kiisti myöhemmin Lukašenkon tulkinnan. Julkisuudessa on eri yhteyksissä korostettu, ettei kyseisiä joukkoja ole tarkoitettu Ivyn alueen valtioiden sisäisten konfliktien hallintaan. Järjestön perussopimus ei toisaalta salli joukkojen käyttöä alueen ulkopuolella ilman YK:n mandaattia.

Venäjän presidentti allekirjoitti 1.3.2012 lain⁸³, joka muuttaa KTSJ:n perussopimusta vuodelta 2002. Muutoksen perusteena on KTSJ:n epäonnistunut reagointi Kirgisian sisäpoliittiseen kriisiin vuonna 2010. Tarkoituksena on kehittää järjestön voimankäytön mekanismia ja tehostaa järjestön ylimmän johdon, kollektiivisen turvallisuuden neuvoston, päätöksentekoa kriisitilanteissa. Aiemmin päätöksissä on noudatettu ehdotonta konsensus-periaatetta, mutta jatkossa päätöksiä voitaisiin tehdä myös periaatteella, että yksikään jäsenmaa ei esitä vastalauseita rajoitetusta päätöksenteosta. Asiakirjan mukaan järjestön toimintaa on täsmennettävä kollektiivisen turvallisuuden ja kriisitilanteiden osalta. Huomattavaa on, että kollektiivisen turvallisuuden joukoista käytetään myös yleisnimikettä liittoumajoukot.

⁷⁸ Концепция коллективной безопасности государств - участников Договора о коллективной безопасности от 10 февраля 1995

⁷⁹ План основных мероприятий по формированию системы коллективной безопасности на период 2001-2005 г.г, октябрь 2000.

⁸⁰ Коллективные силы быстрого реагирования (КСБР), esim. Никитина (2009), s.30

⁸¹ Коллективные силы оперативного реагирования (КСОР)

⁸² www.cacianalyst.org 09/01/2009 CSTO: COLLECTIVE SECURITY OR COLLECTIVE CONFUSION?

⁸³ О ратификации Протокол о внесении изменений в Устав Организации Договора о коллективной безопасности от 7 октября 2002 года. (<http://kremlin.ru/acts/14635>)

KTSJ hyväksyttiin Yhdistyneiden kansakuntien yleiskokouksen tarkkailijajäseneksi vuonna 2004⁸⁴. Vuonna 2010 YK ja KTSJ sopivat yhteistyöstä⁸⁵. Venäjä on pyrkinyt edistämään KTSJ:n mahdollisuutta osallistua YK:n valtuuttamiin rauhanturvaamisoperaatioihin. Kollektiivisten rauhanturvajoukkojen⁸⁶ perustamista on valmisteltu vuodesta 2006. Huhtikuussa 2011 niiden vahvuudeksi ilmoitettiin 4 200. YK on kiinnostunut edistämään yhteistyötä KTSJ:n kanssa järjestäytyneen rikollisuuden, huumekaupan ja terrorismin torjunnassa ja lisäksi rauhanturvaamisen ja ennaltaehkäisevän diplomatian alueella⁸⁷. YK:n kannalta kysymys on monilukuisten ja monialaisten alueellisten järjestöjen toiminnan koordinoinnista.

Kollektiivisen turvallisuuden sopimusjärjestö on kehittynyt alun perin Neuvostoliiton hajomisprosessin ”sivutuotteesta” itsenäiseksi, YK:n tunnustamaksi alueelliseksi turvallisuusjärjestöksi, jolla on omia päätöksenteko- ja toimeenpanorakenteita. Vuoden 1995 konseptiossa kollektiivisen turvallisuuden järjestelmä määritellään näin: ”*valtioidenvälisten johtoelinten, voimien ja välineiden kokonaisuus, joka turvaa yhteisellä lakipohjalla (ottaen huomioon kansallisen lainsäädännön) valtioiden intressejä, suvereniteettia ja alueellista koskemattomuutta.*” Konseptio edellyttää jäsenmailta lainsäädännön yhtenäistämistä, konsultaatioita asevoimien ja sotilaallisen rakentamisen osalta sekä yhteisiä kannanottoja sotilaallisiin kysymyksiin.

KTSJ:n rooli on kaksijakoinen: toimia sekä kollektiivisen turvallisuuden että kollektiivisen puolustuksen järjestönä. Nikitina tuo esille johtopäätöksensä sen, että KTSJ ”turvallistaa” monia poliittisen tason kysymyksiä ja alistaa ne kollektiivisen päätöksenteolle⁸⁸. Venäjän sotilaspoliittisena työkaluna KTSJ voi täydentää Venäjän suorituskykyä, lisätä operatiivista ulottuvuutta ja syvyyttä sekä legitimoida voimankäyttöä. Toisaalta, myös alueellinen kollektiivinen turvallisuus vaikuttaa takaisinkytkennän kautta järjestelmään, eli Venäjä joutuu sopeutumaan myös itse laatimiinsa sopimuksiin ja niiden aiheuttamiin rajoitteisiin.

⁸⁴ YK:n päätöslauselma 59/50 2.12.2004

⁸⁵ Päätöslauselmat 64/265 2.3.2010 ja 65

⁸⁶ Коллективные миротворческие силы, КМС

⁸⁷ YK:n pääsihteeri 22.4.2011 KTSJ:n pysyvän neuvoston kokouksessa Moskovassa

⁸⁸ Никитина (2009), s.189

4. POHDINTA

Venäjän näkökulmasta maailman ideologinen kahtiajako on heikentynyt, mutta sotilaallinen vastakkainasettelu ei ole poistunut suurvaltakamppailusta. Sotilaspoliittisessa kontekstissa erilaisten ideologioiden tarkoituksena on legitimoida voimankäyttöä, etenkin kun se tapahtuu kansainvälisen oikeuden normien ulkopuolella. Venäjän sotilaspolitiikkaa Neuvostoliiton romahtamisen jälkeen leimaa pikemmin pragmaattisuus kuin ideologisuus. Venäjä tunnustaa avoimesti maailmanlaajuisen kamppailun resursseista sotilaallisten konfliktien perustaksi, siinä missä lännessä resurssikamppailua käydään osittain esimerkiksi ”terrorisminvastaisen sodan” tai ”humanitaarisen” voimankäytön varjossa. Eri suurvaltaosapuolet ovat eri aikoina pyrkineet korostamaan omaa puolustuksellisuutta ja yhteisen turvallisuuden agendaä sekä vastapuolen hyökkäyksellisyyttä ja vaarallisuutta. Venäjän arvioi maailmaa realismin kautta.

Venäjä pyrkii korostamaan YK:n merkitystä kollektiivisen turvallisuuden ylläpidossa, mutta käytännössä sen epäonnistuminen myönnetään voimankäytön rajoittamisen osalta. Venäjä korostaa turvallisuusneuvoston roolia, koska näin se pääsee parhaiten vaikuttamaan päätöksentekoon. Vastaavan turvallisuusneuvoston Venäjä haluaisi myös alueelliselle tasolle. Kollektiivisen turvallisuuden projekti voidaan ymmärtää Venäjän tavoitteena säilyttää maan kokoon suhteutettu vaikutusvalta maailmanpolitiikassa.

Venäjä käsittää kollektiivisen turvallisuuden kansainvälisen oikeuden mahdollisuuksina ja rajoituksina. Sotilaallisen voimankäytön osalta ensiksi voimaa käyttänyt määritetään hyökkääjäksi, jota vastaan voidaan soveltaa esimerkiksi oikeutta itsepuolustukseen tai kollektiiviseen puolustukseen. Jakamattomuus-periaatteen mukaisesti turvallisuuspoikkeamiin voidaan vastata hyvin laajalla alueella. Venäjän kanssa joskus konfliktin osapuolina olevien on hyvä tiedostaa, että Venäjä puolustautuu parhaaksi katsomallaan tavalla *ensin* voimaa käyttänyttä vastaan. Oikeutus voimankäytölle voidaan johtaa myös muista lähteistä kuin kansainvälisestä oikeudesta vedoten esimerkiksi ”kansalaisten” suojeluun rajojen ulkopuolella.

Venäjä korostaa valtion suvereniteetin ja sisäisiin asioihin puuttumattomuuden periaatetta. Venäjä suhtautuu kriittisesti turvallisuuskäsitteen laajentamiseen. Kollektiivinen turvallisuus on hyväksyttävä argumentti vastustaa tarvittaessa minkä tahansa *status quon* muuttumista. Kollektiivinen turvallisuus palvelee Venäjän valtaapitävien intressiä, koska se vähentää painetta maan sisäistä järjestelmää koskeville muutosvoimille. Maan historian kokemusten valossa muutospelkoa voidaan tehokkaasti hyödyntää pysyvyyden vahvistamiseen.

Venäjän uhkana on maan joutuminen eristykseen tai marginaaliin turvallisuuskysymysten ratkaisussa, mikä voi heikentää sen mahdollisuuksia myös pärjätä resurssikamppailussa. Resursseja ovat erilaiset alueet ja pääsy niille sekä luonnonvarat. Tästä syystä Venäjä pyrkii etsimään ja säilyttämään sotilaspoliittisia liittolaisia, välillä hyvin epämiellyttäviäkin, siellä missä kykenee. Venäjän kansainväliseen oikeuteen vetoava argumentointi ja turvallisuusaloitteet eivät ole herättäneet vastakaikua Euroopassa. On mahdollista, että aloitteista puuttuu sellainen poliittisesti vetoava sisältö, positiivinen juoni tai selkeä etu, jonka Euroopan maat kokisivat omakseen. Euroopassa Venäjä halutaan pitää ensisijaisesti taloudellisena kumppanina, ei turvallisuuskumppanina.

Venäjän alueellinen kollektiivisen turvallisuuden järjestö on toissijainen vaihtoehto yhteiseurooppalaiseen järjestelmään verrattuna. KTSJ:n perussopimuksessa, kuten aiemmin myös Varsovan liiton sopimuksessa todettiin, että jos Eurooppaan muodostetaan kollektiivisen turvallisuuden järjestelmä, sopimus lakkautetaan. Venäjä näkisi itsensä mieluummin tasavertaisena jäsenenä samassa järjestössä johtavien eurooppalaisten valtioiden kanssa kuin entisten Ivy-maiden puheenjohtajana. Pidemmällä aikavälillä KTSJ:n merkitys itsenäisenä järjestönä jäänee vähäiseksi, ellei sen jäsenkunta laajene.

Venäjän yhteistyö Naton kanssa on kollektiivisen turvallisuuden näkökulmasta pakon sanelemaa. Nato on yhteistyökumppanin ohella sotilaspoliittinen vaara, jonka laajenemista lähi-alueelleen Venäjä vastustaa. Toisaalta Venäjä tukee pragmaattisuuden periaatteella Naton läsnäoloa Afganistanissa. Naton poistuminen Afganistanista voi entisestään lisätä epävakautta Keski-Aasian alueella ja aiheuttaa Venäjälle turvallisuusongelmia. Venäjä vastustaa Natoa kollektiivisen turvallisuuden argumentein. Nato on ensinäkin suljettu puolustusliitto, jonka toiminta perustuu ulkoisiin uhkakuviin, eikä se ole sopiva kollektiivisen turvallisuuden kattojärjestöksi. Nato on Venäjän mielestä noussut perusteettomasti kansainvälisen oikeuden ”yläpuolelle”. Nato organisaationa ei pidä Venäjää virallisesti uhkana, vaikka toisaalta taas Yhdysvaltojen sisäpolitiikassa⁸⁹ ja itäisen Euroopan Nato-maissa uhkaa käytetään poliittisena argumenttina. Naton kyky riippuu kuitenkin täysin Yhdysvaltojen tahdosta ja sen hetkisestä kyvystä osallistua.

⁸⁹ <http://abcnews.go.com/blogs/politics/2012/03/mitt-romney-says-russia-is-no-1-geopolitical-foe/>

Kollektiivisen turvallisuuden sopimusjärjestö lisää Venäjän sotilaallista liikkumavaraa alueellisella tasolla. Venäjä voi muodostaa alueellisia voimaryhmiä ja hyödyntää jäsenmaiden ulottuvuutta ja kykyä. Samalla kuitenkin kollektiivinen turvallisuussopimus saattaa rajoittaa Venäjän mahdollisuuksia asevoimin puuttua lähialueen tapahtumiin, kuten viime vuosien ”väri-vallankumoukset” ovat osoittaneet. Venäjä onkin joutunut esittämään muutoksia KTSJ:n päätöksentekoon. Venäjän intressinä ei voi olla oman sotilaspoliittisen liikkumavaran kaventaminen.

Eurooppalaisesta ja etenkin suomalaisesta näkökulmasta Venäjä osoittaa ehkä harkitsemattomuutta käyttäessään osittain samoja käsitteitä kollektiivisen turvallisuuden politiikassaan kuin ennen II maailmansotaa, jos sen tavoitteena on syventää tasavertaista turvallisuusyhteistyötä. Jo ylipäätään ”kollektiivinen turvallisuus” on hankalasti avautuva termi, koska sen sisältö on muuttunut hyvin paljon vuosikymmenten aikana. Samassa asiakirjassa (ks. 3.4.) mainittu *turvallisuuden jakamattomuus* (vrt. 1930-l rauhan jakamattomuus 2.2.) ja toisaalta vaatimukset turvallisuusintressien huomioimisesta herättävät suomalaisessa lukijassa ristiriitaisia mielikuvia. Samoin ”kansanrintaman”⁹⁰ muodostaminen Venäjän presidentin vaaleihin on toinen osoitus historiallisten termien uusiokäytöstä, minkä merkitystä voidaan tulkita monella tapaa. Vallanpitäjillä on varmasti tavoitteena kansallistunteen nostaminen suhtautumalla ylpeydellä oman valtionsa historiaan, mutta ulkopuolelle se voi viestiä muuttumattomuudesta.

Venäjä pyrkii hyödyntämään Euroopan unionin jäsenmaiden kansallisia eroja ulkosuhteissa. 1930-luvun kollektiivisen turvallisuusjärjestelmän epäonnistumisessa yhtenä tekijänä olivat päällekkäiset kahdenväliset sopimukset, jotka romuttivat yhteistä järjestelmää. Jos EU ei löydä yhteistä turvallisuuspoliittista linjaa suhteessa Venäjään samalla kun Etyjin merkitys marginalisoituu, on mahdollisuus, että Venäjä pyrkii jatkossa kahdenvälisiin turvallisuussopimuksiin johtavien eurooppalaisten valtioiden kanssa, kuten Saksan ja Ranskan. Suomen kannalta lienee suotavaa, että EU:lla olisi mahdollisimman yhtenäinen linja turvallisuuspoliittisissa suhteissa Venäjään.

Venäjän sotilaspolitiikkaa voidaan edelleen tutkia järjestelmälähtöisesti esimerkiksi sen sisäisen rakenteen ja dynamiikan, eri tasojen intressien tai tavoitteiden näkökulmasta. Jatkotutkimuksissa on huomioitava moniselitteinen, jatkuvasti muuttuva ja tarpeen mukaan joustava *kollektiivisen turvallisuuden* käsite. Tällä hetkellä näyttää siltä, että Venäjä on kuitenkin kaikista turvallisuusympäristömme muuttujista hitaimmin muuttuva, sen intressit ovat selkeästi ilmaistuja ja toiminta näin ollen ennakoitavaa.

---

⁹⁰ <http://narodfront.ru/>

LÄHTEET

Kirjallisuus

Андерхилл и др., Политика. Толковый словарь, Москва, 2001.

Бекашев К., Международное публичное право, Москва, 2003 и 2005.

Buzan B., Waever O., Regions and Powers. The Structure of International Security, Cambridge, 2003.

Возжеников А., Национальная безопасность России, Пагс, 2002.

Collins A., Contemporary Security Studies, Oxford, 2010

Easton D., An Approach to the Analysis of Political Systems, 1957.

de Haas M, Russia's Foreign Security Policy in the 21st Century – Putin, Medvedev and Beyond, Routledge, 2010.

Гаджиев К., Геополитика, Москва, 2011.

Громыко, Номарева, История внешней политики СССР 1917-1980, Москва 1981.

Kirkinen H. (toim), Venäjän historia, Keuruu, 2002.

Koskenniemi M., The Politics of International Law, Oregon, 2011.

Наумов А., Дипломатическая борьба в Европе накануне Второй мировой войны, Москва, 2007. (2: Провал системы коллективной безопасности)

Никитина Ю., ОДКБ и ШОС: модели регионализма в сфере безопасности, М., Navona, 2009.

Ponsard L., Russia, NATO and Cooperative Security, Routledge, 2007.

Tsygankov A., Russia's Foreign Policy, Change and Continuity in National Identity, Oxford 2006.

Зевин Л.З, Постсоветское пространство в глобализирующемся мире, проблем модернизации, СПб, 2008. (Глава 2 Глобальные и региональные процессы в структурной модернизации стран содружества)

Asiakirjat

The Covenant of the League of Nations 18.7.1919

Рапалльский договор 16.4.1922

Treaty of Mutual Guarantee between Germany, Belgium, France, Great Britain and Italy done at Locarno, October 16, 1925.

Kellogg-Briand Pact, August 27, 1928.

Протокол о введении в действие Парижского договора от 27 августа 1928 года об отказе от войны в качестве орудия национальной политики. М., 9.2.1929.

Hyökkäämättömyydestä ja riitojen rauhanomaisesta ratkaisusta Suomen ja Neuvostoliiton kesken Helsingissä 21 päivänä tammikuuta 1932 tehty sopimus.

Польско-советский договор о ненападении, 25 июля 1932 года.

Советско-французский пакт о ненападении заключенный, 29 ноября 1932 года.

Charter of the United Nations and Statute of the International Court of Justice, San Francisco 26 June 1945.

Договор о дружбе, сотрудничестве и взаимной помощи между Народной Республикой Албанией, Народной Республикой Болгарией, Венгерской Народной Республикой, Германской Демократической Республикой, Польской Народной Республикой, Румынской Народной Республикой, Союзом Советских Социалистических Республик и Чехословацкой Республикой, Варшава, 14 мая 1955 г.

Декларации о принципах международного права, касающихся дружественных отношений и сотрудничества между государствами в соответствии с Уставом Организации Объединенных Наций 1970 г., UN RES 2625/XXV/1970

YK:n yleiskokouksen päätöslauselma 3314, The Definition of Aggression, 14.12.1974

Совещание по безопасности и сотрудничеству в Европе. Заключительный акт. Хельсинки, 1975.

Манильской декларации о мирном разрешении международных споров 1982 г. A/RES/37/10.

Договор о коллективной безопасности, 15.5.1992.

Концепция коллективной безопасности государств - участников Договора о коллективной безопасности от 10 февраля 1995 года в г. Алматы.

Хартия европейской безопасности, Стамбул, 19 ноября 1999 года.

Устав организации договора о коллективной безопасности от 7 октября 2002 года.

Проект Договора о европейской безопасности, 5 июня 2008 года

Концепция внешней политики Российской Федерации, 12 июля 2008 года.

Стратегия национальной безопасности Российской Федерации до 2020 года от 12 мая 2009 г.

Военная доктрина Российской Федерации от 5 февраля 2010 года.

Muut kirjalliset lähteet

Forsström P., Venäjä vuonna 2020: Arvioita sotilaspolitiikasta ja sen perusteista MPKK 2002.

Forsström P., Itsenäisten valtioiden yhteistön (IVY) sotilaallinen integraatio MPKK 1998.

Jonkari, L: 1960- Kansainliitto Suomen turvallisuuspolitiikassa ja kansainvälisissä suhteissa: vastaanotto ja vaikutus julkisessa sanassa ja yhteiskunnassa vuosina 1919-1936. Turun yliopisto, 2008.

Hakala R., ETYKistä ETYJiin – Liennytyksen konferenssista pehmeän kollektiivisen turvallisuuden järjestöksi, Helsingin yliopisto, 2000.

Juntunen A., Venäjän imperiumin paluu, MPKK, 2009

Lagerstam K., Naton muutos, MPKK, 2005.

Martelius J., Venäjän ja Neuvostoliiton sotilaspolitiikka, MPKK, 1999.

Vehmola L., Kirgisian kriisin suurvaltapoliittinen tarkastelu, MPKK, EUK63, 2011.

Independent International Fact-Finding Mission on the Conflict in Georgia, September 2009

Политическая и дипломатическая подготовка совещания по безопасности и сотрудничеству в Европе. (www.dibido.eu/binaryview.aspx?fileId...)

Verkkosivut

www.un.org

www.osce.org

www.nato.int

www.dkb.ru

www.kremlin.ru

www.cacianalyst.org

www.opiniojuris.org